

AKADEMİ MECMÛASI

Beşir Ayvazoğlu
Ekrem Hakkı Ayverdi
Sâmiha Ayverdi
Nihad Sâmi Banarlı
Kaya Bilgegil
F. Nâfiz Çamlıbel
Uğur Derman
Nihat Keklik
Cemil Meriç
Âsuman Sargut
Fevziye Abdullah Tansel
Fâruk K. Timurtaş

Kitaplar :

Münir Atalar

AKADEMİ MECMUASI

Yıl : 4

Temmuz 1975

Sayı : 3

Kubbealtı Akademi Mecmûası, üç ayda bir çıkar, akademik mecmûadır.

Sahibi : Kubbealtı Cemiyeti adına İdâre Heyeti Başkanı : İlhan Ayverdi, Yazı İşleri Müdürü : Ayşe Özden

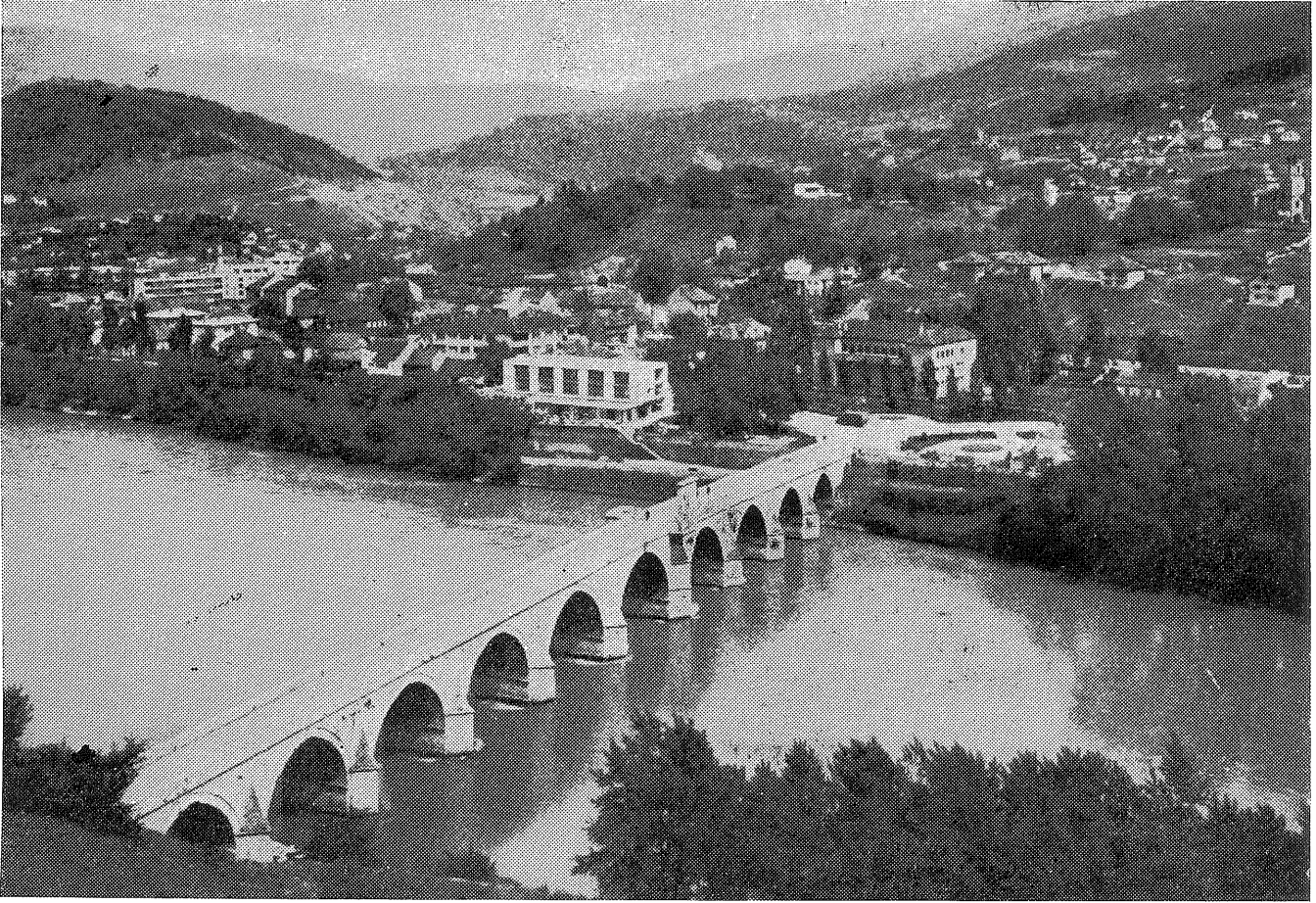
Fiatı 10 T.L., yıllık abone bedeli 40 T.L. dir. Dış ülkeler için abone bedeline posta ücreti ilâve edilir: Her sayının ücreti, Avrupa için 350 krş. Amerika için 10 lira 25 krş. tur. (Abonelerin, değışen adreslerini bildirmeleri ricâ olunur.) İlan ve reklâm, milli kültürümüze hizmet eden müesseselerden alınır; tam sahife 1500, yarım sahife 800 liradır.

Adres : Çarşıkapı, Yeniçeriler Caddesi, No. 81 İstanbul; P.K. 107 — Beyazıt. Tel. 22 95 17

Basıldığı yer: BAHA MATBAASI

İ Ç İ N D E K İ L E R

	Sahife
Silinmeyen Damga	İlhan Ayverdi 5
Çeşnicibaşı	Sâmiha Ayverdi 7
Uydurma ve Yanlış Kullanılan Kelimeler Sözlüğü	Prof. Dr. F. K. Timurtaş 12
İsimsiz Kıt'alar	F. Nâfiz Çamlıbel 17
Yahyâ Kemâl'le Konuşmalar	N. Sâmi Banarlı 18
Şehzâde Murâd Efendi'nin Fransa İmparatoru Üçüncü Napoléon'a Gönderdiği Bir Mektup	Prof. Dr. M. Kaya Bilgegil 21
Müftiyy'üs Sakaleyn	Ekrem Hakkı Ayverdi 24
Mensur Şiir	Âsuman Sargut 32
Mehmed Âkif'den Mektuplar	M. Uğur Derman 33
Fuad Köprülü'nün Armağan Ettiği ve Kendisine Armağan Edilen Eserler	Fevziye A. Tansel 39
Türk - İslâm Felsefesi	Prof. Dr. Nihat Keklik 51
Kasîde	Beşir Ayyazoğlu 60
Müstagribler	Cemil Meriç 62
Yeni Kalemler — Kıt'a Gözlerin	M. Erdal Kılıç 68 Halim Kâmil Teoman 69
Kitaplar	Münir Atalar 70

Sadrâzam Sokollu Mehmed Paşa'nın Visegrad'da Drina Nehri üzerinde inşâ ettirdiği Mimar Sinan yapısı köprü.

SİLİNMEYEN DAMGA

Deride kalmayıp kana işleyen döğme, oğmakla yıkamakla çıkarılamaz, insanın hayâtı boyunca vücûdunda taşıyacağı bir damga olur kalır. Milletimizin Balkanlar'daki mâcerâsı da kazanması için gösterilen bütün gayretlere, uğraşmalara rağmen bu iklimin etine, kemiğine işlenmiş bir döğme gibi hâlâ durmaktadır.

Türklerin Balkan milletleri üzerindeki kuvvetli têsirini yakînen müşâhede eden Yugoslav yazarı **İvo Andriç** Nobel mükâfâtı kazanan **Drina Köprüsü** adlı meşhur eserini yazarken Osmanlı devletini iyice tanımak, hattâ bu kudretli devletin kurulduğu toprakları, Bursa'yı görmek mecbûriyetini duymuş ve bunu büyük bir açık gönüllülükle îtirâf etmekten çekinmemiştir.

Türk hâkimiyetinin bu topraklardan el çekmesinin üzerinden seneler ve asırlar geçti. Bu müddetin, bir ırkın belli bir topraktaki têsîrinin son bulmasına ve o topraklardan silinmesine yeteceğine dâir târihte pek çok misâl vardır. 1327 de alınan Bursa ile 1427 deki Bursa, 1453 Kostantiniyye'si ile 1553 İstanbul'u birbirlerinden ne derece farklıdır. Değil 1553 de, Fetih'den yirmi-otuz sene sonra İstanbul artık yalnız idâresiyle değil yaşayışı, mimârîsi, mûsikîsi ve bütün husûsiyetleri ile Türk'tür. Bizans'dan ne kalmıştır, hem de patrikhânesine, kiliselerine ve mahallelerine dahî karışmayacak kadar insânî bir devlet idâresi altında... Yeni medeniyet eskiyi yenmiştir.

Güzelim Rumeli topraklarında ise, büsbütün yabancı kültür ve ideolojilerin eline terkedildiğinden beri, yepyeni nesiller yetiştirdi. Bu nesillerin Türk ve Müslüman kültüründen kopmaları, yeni efendilerinin istediği biçimi almaları için büyük ve sistemli bir gayret gösterildi. Türk hâkimiyeti altında geçen devre alabildiğine kötülendi, isimler, yaşayış, şartlar değiştirildi. Müslüman-Türk'ün kanından, imânından koparılması, bu yeni kıvamda eriyip kaybolması için ne lâzımsa yapıldı. Tabii olan netice, bu ezici şartlar altında geçen uzun yılların nesilleri eskiden koparması, bu topraklardaki bize âit olan izleri yok etmesi idi. Hâlbuki bugün Yugoslavya'nın hayâtını sâdece kitaplardan tâkip edenler, kuşbakışı bakıp nabzını yoklamadan geçenler fark etmese veyâ fark etmek istemese dahî gerçek şudur ki Türkler'in Rumeli'ye ayak basması ile döğölmeye başlayan döğme yok olmak ne kelime âdetâ hayâtiyetini devâm ettirmekte ve bu devâmla mensûbu olduğu büyük Türk - İslâm medeniyetinin kudretini isbât etmektedir.

Sırpça'ya girmiş olan ve her adımda birer âşinâ gibi karşımıza çıkan 9000 Türkçe kelime,¹ bütün turistik broşür ve kartlarda en güzel görünüşleriyle yer alan köprü, câmi, medrese, han, hamam ve türbelerimiz ve asıl mühimi Türk - İslâm hayâtının, âdet ve an'anelerinin yaşamakta olan izleri bu husûsun inkâr kabûl etmez delilleridir.

İlhan AYVERDİ

(1) Sırpça'ya girmiş olan Türkçe kelimelere âit lugât : Turcizmi u Srpskohrvatskom Jeziku, Abdulah Skaljic, 1966, Svjetlost, Izdavačko Preduzeće, Sarajevo.

ÇEŞNİCİBAŞI

Sâmiha AYVERDİ

Babamın arkadaşları içinde, Ali Nusrat Bey isimli, nâzik, zarif, şiir ve edebiyâta âşinâ bir yüzbaşı vardı.

Cenab Şehâbeddin'in küçük kardeşi olan bu genç yüzbaşı, ağabeyinin san'at durağına erişememiş olmakla berâber, zaman zaman gazete ve mecmûalarda şiirleri neşredilip bir de kitabı basılmış olduğundan, arkadaşları arasında şâir Ali Nusrat diye anılırdı.

Babamdan yaşça da rütbece de bir hayli küçük olmasına rağmen, aradaki bu mesâfe, dostluklarında boşluklar açmaz ve ve Ali Nusrat Bey'i evimizin selâmlık odasına vakitli vakitsiz gelen yakın dostlar ve mûtab misâfirler arasında görmek mümkün olurdu.

Babam, politikadan hiç hoşlanmazdı. Belki bu yüzden arkadaşları ve dostları siyâsî tahlîl, münâkaşa ve tahminlerden kaçınırlar, bunun dışında ise her türlü mevzû ele alınır ve konuşulurdu. Başka türlü olmasına da zâten pek imkân yoktu. Zîra ev sâhibi, neş'esi, esprisi, tatlı sohbeti ile en ciddi mes'eleleri dahî sırasında istikaametlerini değiştirtip hafife çeker, böylece de politikanın kasvetli ve iki yüzlü havasına olduğu gibi, çok ağır mevzûlara da kapısını ve kafasını örtülü tutardı.

Burada, acı tatlı neler konuşulmazdı? Gerçi mizaç itibâriyle gününü gün edip hayâtın zevkli ve keyifli tarafına büyük ölçüde yatkın olan babam, mümkün olduğu kadar buruk, kekre ve iç ezici mevzûlara sırt çevirip iltifât etmezse de, gece ile gündüz kadar birbirine yakın ve birbirini kovalayıcı olan bu iki duyudan acı olanları göğüsleyip geri püskürtmek istemesine

rağmen, gene de zaman zaman elem ve keder, evin içine olduğu kadar, selâmlık odası yârânının arasına da başını uzatırdı.

Zîra zevk kadar ıztırap da tabîatın temelinde yatan ana kuvvetlerden biri değil miydi? Onun için acılardan kaçmak, bir nevî acemîlik, hayat kitabından kelimeler, cümleler, sahîfeler çıkarıp eserin bütünlüğünü ve mânâsını bozmak demekti. Ama o kitabı meydana getirenle biliş tutmuş, onunla alış verişte bulunup celâliyle de cemâliyle de hoşlukta ve barışta karar etmiş küçük bir zümre hâric, büyük kütle, ister istemez okumakta bulunduğu hayat kitabının işine gelmeyen sahîfelerini, sanki bir düşmanla savaşır gibi yırtıp koparmak arzû ve mücâdelesinde belki kıyâmete kadar devâm edecekti.

Mevsimine göre kahve, şerbet, boza, kuru ve yaş meyvelerin gidip geldiği selâmlık odasından, sofalara neş'eli sesler, kahkahalar, sırasında da tavla pullarının şakırtıları taşar, ama bu dört duvar arasında aslâ kumar oynanmazdı.

Evet, burada neler konuşulmazdı? Ortaya atılan bir mevzû, top gibi elden ele dilden dile dolaşır ve söz avcının gözünden kaçan bir sülûn, bir karaca misâli fikir ormanlarının kuytuluklarında kovalandıkça kovalanır, fakat sonunda bir köşeye kıştırılarak, peşine düşenlerin yüzlerini güldürmüş olurdu.

Babamın misâfirlerinin çoğu askerdi. Aralarında, Ressam Ali Rızâ Hoca, Ressam Reşid ve Ressam Sâmi Beyler gibi güzel san'at mensupları ve Ali Nusrat Bey gibi edebiyat cephesi ağır basanlar da vardı.

San'at, fikir ve çeşitli mevzûlar içinde akıp giden bu konuşmaları, şakalaşmaları, nükteleri, bir yabancı, anlamadan dinlese dahî, Türkçenin âhengine, mûsikîli sesine, kendi has boyası içinde eritip renk ve bünye bütünlüğü verdiği şahsiyetine alınıp kalmaması kaabil değildi. Öyle ki, asırların potasında işleme döğüle tam bir müzikalite kazanmış olan Türk dili, Türkçeye âşinâ olmayanlar için dahî, inkâra sığmaz bir âhenkli akışa sâhipti.

O devirde henüz dil üstüne spekülâsyon başlanmamış, Türkçe denen muhteşem orkestra, notadan, mûsikî ilminden, naza-

îiyat ve felsefesinden anlamayan alaylı maestroların idâresi altına girmemişti.

Zulüm, bir şeyi mevziine koymamak olduğuna göre; cehlin, gafletin ve en fenâsı da kötü niyetin eline ve emrine düşmek de bir hakkın yerine getirilmemesi demektir. İşte Türkçenin hakkını yemeği, onu ilmî ve tabîî seyrinden çıkarmak zulmünü işlemeği, kâh cehlin kâh gafletin kâh ise kötü niyetin tasarruf etme devri başlamamış olduğu o yıllarda, babamın arkadaşlarının konuşmalarını dinlemek, biz çocuklar için dahî bir zevkti.

Eskiden gerek Doğu gerek Batı saraylarında hükümdarların, devlet büyüklerinin dostlarından çok düşmanları olan şanlı şöretli kimselerin yemekleri sofraya konmadan evvel tadılmak üzere çeşnicibaşların önüne getirilirdi. Sultan saraylarında bunlara çeşnigîr usta dahî denirdi.

Lezzeti, kıvâmı bir yana, bu yoklamanın gerçek sebebi, yemeğin içinde onu yiyecek olanın hayâtını tehdîd edici bir zehirleyici maddenin bulunup bulunmadığını araştırmaktır. Onun için de, işlerinin ehli olan ve kapılarına, sadâkatten dahî öte, âdetâ aşkla bağlı bulunan çeşnicibaşların kontrollerinden, geçip «Belî» kararı almamış hiç bir sahan, mutbaktan çıktığı gibi, pâdişâhın, sultanların, kral, vezir, bey veyâ paşaların önüne getirilemezdi.

Çok eskiden değil, bundan en çok yarım asır evveline kadar da, Bâbîâlî'nin usta kalem sâhipleri, dilin bünyesini zehirliyecek, tadını tuzunu kaçırarak herhangi bir imlâ veyâ dil hatâsını affetmez, böylece de ilim ve san'at çevresinin çeşnicibaşlarından mûcib almamış hiç bir kelime, Türkçenin tahtına geçip oturmaz, fikir ve san'at sofrasına konmazdı.

Deryâdil ve bol âhenk arkadaş ve dostların gülüşüp şakalaşma sesleri kapılarından pencerelerinden taşan selâmlık odası, günlerden bir gün, hem de babamın getirdiği hüznü bir haberle âdetâ baygınlık geçiren bir kimse gibi, susuverdi. Ali

Nusrat Bey hasta idi. Üstelik, o devirde şifâsı olmayan bir akciğer hastalığına, vereme yakalanmıştı.

Gerçi selâmlık odası o gece için şâirin hastalığı ile derdenlenmiş, keyfini, neş'esini bir tarafa itmişti. Fakat nezâket ve zarâfetiyle meclîse efendiliğın ve çelebiliğın tadını katan Ali Nusrat Bey için duyulan keder günler ve aylar boyu sürecektediğildi ya... Nitekim öyle de oldu. Ve selâmlık odası artık toplantılara devâm edemiyen Ali Nusrat Bey'in yokluğuna rağmen kısa zamanda eski cünbüş ve âhengini tekrar buldu.

Belki öldüğü zaman da gene yüzler ekşiyecek, acı tatlı hâtıralar yâdedilecek ama yavaş yavaş bulutlardan kurtulan güneş gibi derdler ve elemeler dağılıp gidecek, nihâyet Ali Nusrat Bey de hâfızaların kuytuluklarında gizlenip kalacaktı.

Hastalığın meydana çıktığı ilk zamanlar gibi artık selâmlık odasında şâirin sözü pek edilmiyorsa da babam sık sık hastayı Dırağman'daki evinde ziyâret ediyor ve bu yoklamalardan dönüp eve geldiği zamanlar, âdetâ sesinden kovamadığı, üstelik kendisine hiç yakışmayan bir hüzünle anneme :

— Bugün geçenki görüşümden daha kötü, diyordu...

Gene bir ziyâret dönüşü mûtaad şifâhî raporunu verirken:

— Hanım, dedi; bugün ne oldu biliyor musun? Hastanın annesi: «Hakkı Bey oğlum, Nusrat yatalı "haybahâsıl (1)" kaldık.» deyince Nusrat âdetâ öfke ile başını yastıktan kaldırdı: «Anne, anne... Haybahâsıl değil "hâib ü hâsir, hâib ü hâsir" diye annesinin yanlışını düzeltti.»

Hatâyı yapan, yaşlı, muztarip ve câhil bir kadındı. Ama bu kadın anası dahî olsa, sözün hakkını vermemiş olmasına tahammül edememiş bulunan oğlu, hatâyı affeylememişti. Ölüm hâlindeki genç adamın bu isyanlı fakat mukaddes öfkesini teb-cil etmemek mümkün müydü?

(1) «Hâib ü hâsir» den bozma bir halk tâbiri idi ki, ümitsiz, bî-çâie, şaşkın ve mahrum kalmış olmak mânâsında kullanılırdı.

O zamandan bu zamâna asırlar mı geçti? Kıyâmetler kopup dünyâlar mı yenilendi? Değil az kullanılan çetrefil bir tâbir üstüne böyle ince bir hassâsiyet göstermek, Türk dilini temelinden yıkmak plânının gerçekleştirilme gayret ve faâliyetlerinden acabâ neden tedirgin olmuyoruz? Bu kıyım, bu katliâm karşısında neden direnmiyor, Türk dilinin enkaz hâline getirilişini akıl almaz bir gaflet ve kayıtsızlıkla seyretmek dalâletini gösteriyoruz?

Ne oldu Türkçenin çeşnicibaşlarına? Niçin sustular? Hemen her eli kalem tutan, her mürekkep yalamış olanın birer çeşnigir usta uyanıklığı ile lisânına kol kanat açtığı dünkü günlerin üstüne gerilen perde ne meşûm perdedir ki idrakleri körletti, hâfızaların rûhunu kabzyledi. Mesleği vatan müdâfaası olan bir askeri, ölüm döşeginde bile huzursuz edip celâdetle başını dikleştiren ve dilinin haysiyetine kol kanat açtırtan şuûru kim kurşunlayıp gözünden vurdu. Hangi iç ve dış hiyânetler o millî asabiyeti öğütüp bu gün un-ufak etmiş bulunuyor? Târihine, diline, imânına ve ıftiharlarına kıyan her birini tuz buz eyliyen iç ve dış hiyânetlere karşı neden şahlanmak hatırmıza gelmiyor? Üstümüze bu ölü toprağını serpen elleri kıracağımız yerde niçin onun kulu kölesi olmuş bulunuyoruz?

Yüzbaşı Ali Nusrat Bey'e, düşmana karşı silâhını çekip toprağını korur gibi diline siper olmayı vazîfe bildiren ne idi? Şimdi neden Ali Nusrat Bey'ler parmakla gösterilecek kadar azaldı?

Başta Türk Dili, Türklüğün bin yıllık târihi hazînelerine ne hakla «redd-i mîras îlâmı» alıp kendi iflâsımıza kendimiz tâlip olur hâle geldik?

Ama millî iffeti ve târihi bereketi ithâl malı ve sahte ideolojilere teslim edilmiş bugünün zavallı nesilleri varından yoğunundan boş düşmüş bulunuyorsa da henüz ümid kapıları kapanmış değildir. Zîrâ geçmişle nikâh tâzelemek, barış görüş cılamak zamânı gelmiştir. Yeter ki elimizi çabuk tutmayı ve son fırsatı ganîmet sayıp elden kaçırmamayı bilelim.

Uydurma ve Yanlış Kullanılan Kelimeler Sözlüğü

Prof. Dr. Fâruk TİMURTAŞ

Ses, şekil, mânâ ve mefhûm bakımlarından yanlış olan kelimelerle mânâca yersiz ve yanlış kullanılan kelimeleri göstermeyi gaaye edinen serî yazılarımıza devâm ederken, bir noktayı açıklamayı gerekli görüyorum. Bize karşı olan, fakat bilgileri yeterli olmadığı için söylediklerimizi düzeltmeğe, ileri sürdüğümüz hususları çürütmeğe güçleri yetmeyenler bizi «kuralcı dilbilim»i esas almakla suçluyorlar. Yâni biz, gramer kaaidelerine sıkı sıkıya bağlıymışız. Kaaide dışı kelimeleri tanımıyor, kelimelerin doğru olup olmadığını anlamak için onların kök ve eklerini inceden inceye araştırıyormuşuz. Hâlbuki, dil bir «realite»ymiş; yeniden ortaya çıkanları, olan bitenleri olduğu gibi kabûl etmeliymişiz. Bunların kaaideleri bulunmalıymış.

Dil hâdiselerinin bir «gerçek» olduğu, gramerin önce dilin sonra geldiği doğru olmayıp, önce dilin sonra gramerin geldiği muhakkak olmakla berâber, bu durum kimseye kelime uydurmak imkân ve selâhiyetini vermez.

Dil kendi kaanunları içerisinde gelişen içtimâî ve tabiî (canlı) bir varlıktır. Dil içerisindeki gelişmeler, değişmeler ve yenilenmeler elbette ki, gramere akseder. Bunlardan zamanla yeni kaaideler de çıkarılabilir. Sonunda bu kaaideler şüphesiz gramerde de yer alırlar. Fakat, bu demek değildir ki, şu veyâ bu adamın, veyâ falan kurumun meydana sürdüğü, uydurduğu

her kelime dilin kelime hazinesi içerisinde yer alacak ve bu, türetme bakımından yanlış ve uydurma ekler için yeni kaaideler çıkarılacaktır? Dilde, kendi kaanunlarına göre cereyân eden hâdiseler için kaaideler tesbit edilir. Şahısların uydurmalarını kaaidelere bağlamak imkânsızdır. Dili sâdeleştirmeye uydurmacılık hâline getirenler istiyorlar ki, uydurdıkları her kelime ve ek için yeni kaaideler konsun. Dünyânın neresinde böyle bir iş görülmüştür ve bu adamlar kendilerini ne sanıyorlar?

Onların bu hâline şu hikâye çok uygun düşmektedir. Vakıtle bir pâdişâhın ne dediğini bilmez, aptalca bir oğlu varmış. Vezir onu idâre etmek için büyük müşkilât çekermiş. Birgün bir mecliste konuşulurken şehzâde, «bir ok attım kebab oldu» demiş. Herkes bu genç ne diyor diye şaşırılmış. Vezir vaziyeti kurtarmak için şöyle bir te'vile sapsın: «Geçen gün şehzâdeyle ava gitmiştik. Kendileri bir ok attılar. Okun çarptığı taş, meğer çakmak taşıymış. Kıvılcımlar çıktı. O sırada oradan geçen bir tavşan bu ateşten pişti, kebab oldu.» Şehzâde zırvalarını te'vil edecek birini buldu ya, aradan birkaç gün geçtikten sonra, yine bir sohbet sırasında «bir ok attım aşûre oldu» demiş. Zavallı vezir ne yapacağını şaşırılmış, şehzâdeye dönmüş: «Vallâhi, ben dağbaşında buğdayı, şekeri, nohudu, fasulyayı, üzümü, fındığı, diğer malzemeyi bulamam; sen ne yaparsan yap!» demiş.

Başta Türk Dil Kurumu mensupları olmak üzere bizim uydurmacıların saçmalarını te'vil etmek, kitaba ve kaaideye bağlamak, bunlarda bir mânâ olduğunu göstermek kolay değildir.

Bir ortaokul hocası olup, eğitim enstitüsünde asistan iken ehliyetsiz olduğu için öğretmen yapılmayan, fakat bir yolunu bulup bir üniversitenin hazırlık sınıfında kompozisyon okutmanlığını elde etmek açığızluluğunu gösteren, fakat sonunda oradan da atılan, ek ve kökün ne olduğundan habersiz bir dilci(!), benim bu sayfada yaptığım düzeltmelere, açıklamalara dil uzatmağa kalkışıyor. Eski yazıyı ve eski dili hiç bilmeyen, eski metinleri anlamaktan âciz olan bu ortaokul öğretmeni menşeli ve seviyeli şahıs, eğer zerre kadar Türk grameri ve filolojisi biliyorsa «öykü, serüven, simge, uygarlık, özgürlük»

gibi soysuz kelimelerin ne olduğunu, hangi kök ve eklere dayandığını izah etsin de görelim.

Ben bir kelime yanlış veya uydurma derken, sâdece gramer (şekil) hatâları üzerinde durmuyorum. Bunları mânâ ve mefhûm bakımından da, yâni sentaks ve semantik yönlerden de inceliyorum. Bir kelime bâzan şekil itibâriyle doğru olabilir. Fakat, mânâ ve mefhûm bakımlarından eksik veya yanlış olunca, bu şekli doğruluk onu uydurma olmaktan kurtaramaz.

Yarım yamalak bilgileriyle bu yazılarımızda yanlış bulmağa çalışanlar, önce kelimeleri kök ve eklere ayırmağı ve eklerin çeşit ve fonksiyonlarını öğrensinler de sonra kelime türetmesi hakkında mütâlea yürütsünler. Bu arada belki, bir kelimenin yalnız şeklen değil, mânâ ve mefhûm bakımından da hatâlı olabileceğini anlarlar. Biz işimize devâm edelim.

İ Ç E R İ K

Son yıllarda uydurmacıların çokça kullandıkları kelimelerden biri de içerik'tir, «muhtevâ» mânâsına geliyormuş. Dilimizde içeri kelimesi bulunmakla birlikte, içerik diye bir kelime yoktur. Türk dilinin târihî gelişmesini ve târihî gramerini bilenler, kelimenin iç isim köküyle « - eri » yön ekinden meydana geldiğini hemen anlarlar. Bu durumda « - k » ekinin kelimeye yersiz eklendiği ortaya çıkar. Türkçede isimden isim yapan bir - k eki mevcut değildir. Ancak isimden fiil meydana getiren bir - k eki vardır (ac-ı-k-mak gibi).

Muhtevâ kelimesinin artık eskidiği ve herkes tarafından bilinmediği doğrudur ama, bunun karşılığı içerik değildir. Muhtevâ yerine «iç, öz» kullanılabilir.

İ Ç E R M E K

İçeri ile birlikte uydurulan içermek'e «ihtivâ etmek» mânâsı veriliyor. Uydurmanın da kendisine göre bir mantığı olsaydı, içerik'e bakılarak içeriklemek demek gerekirdi.

Türkçe'de isimden isim yapan bir « -ar, -er » eki bulunduğu mâlûmdur. Fakat, bu ek işlek değildir ve daha çok renk bildiren isim köklerine gelmektedir. İç ve dış gibi yer bildiren ke-

limelerden «- ık» eki ile fiil yapılmıştır. Nitekim taş «dış» kelimesinden taşıkmaq ve taşıkarmak fiilleri türetilmiştir (bugün bunlar çıkmak ve çıkarmak olmuştur). Bu durumda taşıkmaq fiiline benzetilerek ancak içik-mek fiili meydana getirilebilir. İçermek fiili olunca dışar-mak (taş-ar-mak) fiili bulunması da icab eder.

İçermek kelimesi yerine ihtivâ etmek mânâsına pekâlâ «içine almak» fiili kullanılabilirdi.

AN I, AN I M S A M A K

Güzelim hâtıra kelimesinin kaatili olan anı, mânâ ve mef-hûm bakımından yanlış olan kelimelerdendir. Anmak fiilinden « - ı » eki ile yapılan kelime, şeklen doğrudur ama, hâtıra demek değildir. Anmak «zıkr etmek, kendisinden bahsetmek» demektir. Dilimizde anmak, yâd etmek, zıkr etmek birbirine yakın mânâda kullanılır. Hatırlamak ise değişik mânâdadır. Bir şeyi veyâ bir kimseyi aklımızdan, hatırimızdan geçiririz; bu, hatırlamaktır, fakat anmak değildir. Söylendiği veyâ yazıldığı takdirde, hatırlanan şey veyâ kimse anılmış olur. Her hatırlanan anılmaz. Çok şey hatırlanır, hatıra gelir de ancak bir kısmı anılır. Bâzan hem hatırlanır, hem anılır.

Anmak kelimesi varken bir de anımsamak'ı icad etmenin bir mânâ ve gereği var mı? Dilimizde isim köklerine gelen « - ımsa -, - imse - » eki «kabûl etmek, saymak» mânâsı ifâde eder. Anımsamak böylece, olsa olsa «anmak istemek, zıkr etmek istemek» gibi bir mânâyâ gelebilir. Bunun «hatırlamak» ile ne ilgisi olabilir?

Türk'ün hâtırasından bin yıllık kelimeleri silmek mümkün olamayacaktır. Bunlar hep hatıra gelecek, hatırlanacaktır. Kökü çok derinlere giden hâtıraları, millî hâfızadan silmenin imkânı yoktur.

İ L E T M E K

Uydurma olmayan, fakat yanlış kullanılan kelimelerden biri iletme'tir. Eski metinlerde ve Anadolu halk ağızlarında bu kelime «götürmek, berâberinde taşımak, nakle vâsıta olmak»

mânâsına gelir. Meselâ bir eşyâyı veyâ bir haberi bir yerden bir yere götürmek iletmek demektir.

Halk ağzındaki kelimeleri, öz (!) Türkçeyi kullanmağa heveslenen bâzı kimseler bugün bu kelimeye «göndermek» mânâsı veriyorlar. «Selâmlarımı iletirim», «saygılarımı iletirim» gibi sözler yazı dilinde çok kullanılır olmuştur. Bu, tamâmiyle yanlış bir tasarruftur. Ancak başka bir kimsenin selâmı, saygısı başka birine iletilir. İnsan kendi selâmını, saygısını başkasına iletmez; sunar, arzeder. İletmek'te göndermek değil, «götürmek, taşımak, nakletmek» mânâsı vardır. Bu sebeple fizik terimi olarak nâkil yerine «iletici» denmesi yerindedir.

D Ü Z Y A Z I

Edebiyat deyimi olarak «nesir, mensur» yerine düzyazı deniyor. Düz'ün zıddı eğri olduğuna göre manzum sözlere, manzûmelere o zaman «eğri yazı» demek gerekecek. Hâlbuki manzum yazılar düz, düzgün, düzenli, düzenlenmiş yazılardır. Söylediği her sözün, Molèiré'in Kibarlık Budalası gibi, «nesir» olduğunu zanneden kimseler işte böyle eğri ile düzü birbirine karıştırırlar.

Aslında «nesr» Arapça'da «saçmak, dağıtmak» demektir. Mensur yazılar için belki dağınık, saçılmış sıfatları kullanılabilir. O zaman manzûmeler düzgün, derli toplu sözler demek olur. Fakat, yerleşmiş, edebî terimler hâline gelmiş nesir, mensur; nazım, manzum gibi kelimeleri değiştirmekte, karşılıklarını aramakta, yerlerine uydurma kelimeler bulmakta bir fayda ve lüzum yoktur.

İsimsiz Kıt'alar

Sen gül oldukça gönül kartalı bülbül kesilir;
Aslı, Ői'r olduğu müddetçe Kerem Ő irdir.
S yleyenlerle susanlar eŐ olur sevdikçe;
Haykıran sesle sesin vurduĐu daĐlar birdir!

 zmesin y ari, sevindirmesin aĐy ari diye,
Eklenir sabrıma hergün bir az bın düğümü:
Bu düĐüm zenciri birgün beni kahretse bile,
Çok Ő  k r, bilmeyecek kimse neden  ld Đ m !

Fâruk Nâfiz Çamlıbel

NİHAD SÂMİ BANARLI'NIN KALEMİNDEN YAHYÂ KEMÂL'LE KONUŞMALAR

Bir Sohbet ve Bir Nükte:

28/1/1958 Cumartesi akşamı

İş Bankası İstanbul şubesi müdür muâvini Fahri Bey, Şük-rü Koçak ve ben Yahyâ Kemâl'le birlikte Park Otel'in salo-nundayız. Mevzû maârifimizin perîşan hâlidir.

Ben, bu hâli halk partisi devrinde bilhassa Hasan Âli zamanındaki maârif uygunsuzlukları hazırlamıştır; fikrinde idim. Yahyâ Kemâl şöyle söyledi:

“Şu Fikret, öyle büyük şâir sayılmaz, fakat ermiş bir adamdır. Bu cihetten kendisine hayrânım. Çünkü Sis manzûmesinde:

Ey kimsesiz âvâre çocuklar hele sizler! hele sizler!

diyor.

Bundan anlaşılıyor ki Fikret kendisinden sonra Türk çocuklarının başına Hasan Âli'nin maârif vekîli olacağını daha o zamandan keşfetmişti.”

Yahyâ Kemâl'in Bir İstîğnâsı:

Endülüs'de Raks şiirinin:

Şeytan diyor ki sarmalı yüz kerre öpmeli

mısrâ'ı üzerinde konuşuluyordu.

Bizim îtirâzımız buradaki öpmek kelimesine ve hâdisesine değildir. Bilâkis biz bu mısırâ'daki **Yüz** kelimesi yerine **Bin** kelimesi girdiği takdirde sözün, Türkçe'nin ifâde kudretine ve geleneğine daha uygun olacağı fikrindeyiz.

Şeytan diyor ki sarmalı, bin kerre öpmeli

İşte bu sebeptendir ki muhterem üstâda soruyoruz; fırsat düşmüşken bu güzeli 900 defâ eksik öpmekteki dil ve san'at sırrı nedir?

Fetih Havaları, Bir Nükte, Bir Fıkra

ve Bir Mısırâ'

21/2/1954 Park Otel

"1940 da Trakya meb'uslarıyla İpsala'ya gitmiştim. Rumeli'de Filibe ovasında piring yetiştirilirdi. En iyi işleyenler çingenerlerdi, Bulgaristan Türk'ü Bekir Kara, İpsala'da bize Rumeli kebabları yedirdi. İpsala, Süleyman Paşa'nın fethettiği yer, Osmanlı havası hâlâ esiyor.

Çingenerler bize davul zurna çaldılar, fetih orduları zamanındaki mûsikîyi terennüm ediyorlardı. Söylediklerinin fetih sesleri olduğunu bilmiyor, fakat onları söylüyorlardı.

İstanbul'da buna pehlivan havası diyorlar. Hakikatte bunlar Birinci Murad'dan beri terennüm edilen fetih havalarıdır. Dört davul, dört zurna, kış ortasında çingene kızları çıplak vaziyette rakediyorlardı. Zurna ile emsâlsiz bir taksim yapıyordu. Bu Rumeli zurnasıydı. O anda kafamda bir mısırâ' parladı.

Sultan Selim ordusunun hür davulları

Meb'us F. M. Hanım yanımda idi. Çingenerlerin mûsikîsi benim

gözlerimi yaşartmıştı. Gözümün yaşardığını gören F. M. Hanım da ağlamağa başladı. Fakat o öyle sanmış ki ben çingene kızlarının çıplaklığına, fakirliğine ağlıyorum.

Hâlbuki ben, Süleyman Paşa devrinden beri Rumeli'de Balkanlar'da uğuldayan eski Türk mûsikîsinin, Türk zafer bes-telerinin çingene mûsikîsinde yaşayan hâtıralarıyle mest ol-muştum.

Az sonra bu hâdiseyi arkadaşlarıma anlattım ve aklıma ge-len şu fikrayı söyledim.

Dördüncü Murad, vezirlerinden birini Anadolu'da bir yere sürmüştü. Emretti ki kasabada dahî kalmasın ve şehir dışın-da bir obada otursun, yanına da yalnız bir köylü kadın veril-sin, o kadar.

Vezir menfâsında çile doldururken bir taraftan da Nefî'nin, hatırında kalan şâhâne kasîdelerinden beyitler okuyordu. Okur-ken farketti ki kadıncağız ağlıyor. Kendi kendine:

— Bak, bak, dedi. İstanbul'da zannederler ki Türk köylü-sü Nefî'den anlamaz. İşte hem anlıyor, hem onun şâhâne mıs-râ'ları karşısında ağlıyor.

Nihâyet dayanamadı, kadına sordu:

— Bu şiirleri güzel bulduğun için mi ağlıyorsun?

Kadın başını salladı. Verdiği cevap şu oldu:

— Hayır Paşa Hazretleri... siz şiir okudukça geçen yıl ölen keçimi hatırlıyorum. O da bağırdıkça sakalı böyle sallanırdı.

Bununla berâber o gün şevkim devâm etmedi. Ayni sesler bana birtakım elîm hâtıralar verdi. Daha birkaç mısra' düşün-düm."

ŞEHZÂDE MURÂD EFENDİ'NİN FRANSA İMPARATORU ÜÇÜNCÜ NAPOLEÓN'A GÖNDERDİĞİ BİR MEKTUP

Prof. Dr. M. Kaya BİLGEGİL

Bir kaç yıl önce Paris'deki araştırmalarım sırasında Osmanlı veliahdı Murâd Efendi tarafından Fransa İmparatoru Üçüncü Napoléon'a gönderilmiş küçük bir mektupla karşılaştım ⁽¹⁾.

Mısırlı Mustafa Fâzıl Paşa'nın *Jeune-Turquie* temsilciliğini ilânından aşağı yukarı bir yıl önce kaleme alınmış bu mektûbun üzerinde *Lettre à l'Empereur Napoléon III* ibâresi, onun altında da **No: 67** kaydı göze çarpıyor. Mektup, *Sir* hitâbıyla başlıyor; nihâyetinde soldan sağa doğru sıra ile şu yazı ve işaretler göze çarpıyor: **Constantinople**, onun altında **23 Fevrier 1866**, mühür (içinde eski Türk harfleriyle **Hân Abdü'l-mecîd'in goncesi Mehmed Murâd** yazılı), daha sonra da Lâtin harfleriyle **Murâd** ismi var.

Bir hükümdâra ancak diğer bir hükümdârın mektup gönderebilmesi diplomatik teşrifâta uyar; başbakanlar, dışişleri bakanları da kendi seviyelerindeki şahıslarla veyâ onların mâdûnlarıyla muhâbere edebilirler. Bu mâlûm. Hâl böyle iken veliahd da olsa; genç bir şehzâdenin bir imparatora mektup göndermesi, mânîdârdır.

Abdûlmecîd, ölümünden birkaç gün önce Murâd Efendi'ye, şehzâde de kalsa pâdişah da olsa Üçüncü Napoléon ve Fran-

(1) Archives Ministères des Affaires Etrangères. Turquie, 116 (1802-1868 yılları) Vesîka: 283.

sa ile dost geçinmesini tavsiye etmiş; Murâd Efendi, babasının bu vasiyetini yerine getirmek istiyor. Acabâ Sultân Abdülmecid'in ölümünden 1866 Şubatı'na kadar bir hayli zaman geçtiği hâlde böyle bir mektup göndermek neden şimdi hâtırına gelmiştir diye sorulamaz mı? Bu suâlin karşılığı gençliğini yeni idrâk etmiş olması diye düşünülebilir. Fakat bâzı sözleri, Türk milletine has bir kadercilik kadar, bir endişenin kapalı bir ifâdesi olma ihtimâlini de taşıyor: Il ne m'est pas donné de savoir si la Divine Providence me laissera longtemps sur cette terre.

Amcası Abdülazîz Hân müsâade ederse babasının sözlerini şifâhen de Napoléon'a bildirilecektir. Acabâ Osmanlı tahtı veliahdı bu cümlesiyle İmparator tarafından dâvet mi bekliyordu? Yoksa kapalı olarak amcasının sıkı kontrolü altında bulunduğunu mu anlatmak istiyordu? Belki iki maksat birleştirilmişti.

— Takdiri okuyuculara bırakarak — daha pâdişâh olmadan önce Fransa İmparatoruyla irtibat kurmak isteyen bu genç şehzâdenin mektûbunu dilimize nakle çalışalım:

Şevket-me'âb,

Ölümünden birkaç gün önce haşmetli babam, ister has bir şehzâde, ister Devlet'in başı olarak (şâyet Allah bana bu yükü tahmîl ederse), Zât-ı şâhânelerinin ve Fransa'nın dostluğunu geliştirmemi emretti. Bu, İmparator Abdülmecid'in —büyük oğluna nazaran— bir siyâsî vasiyeti oldu.

Takdîr-i ilâhîde bu topraklar üzerinde uzun müddet kalmam yazılı mıdır? (Herkes gibi) böyle bir bilgiden mahrûm olarak yaratılmışım. Fakat şâyet benim haşmetli amcam ve efendimiz Abdülâzîz'in müsâadesine mazhar olabilirim, günün birinde şahsen zât-ı şevket- sıfatlarına ihtirâmâtımı arza muktedir olurum; (o takdirde) kendimi benim muhteşem pederimin arzûsunu şifâhen beyân etmekle son derece mes'ut addedeceğim ve (hâsıl olacak) sevinç, kemâl mertebesini bulacaktır.

Cenâb-ı hâfız-ı müteâl, Zât-ı haşmet-me'âblarına uzun ömür-
ler ihsân buyursun.

İstanbul
23 Şubat 1866

Mühür
(Hân Abdü'l-
mecîd'in goncesi
Mehmed Murâd)

Murâd

Acabâ Murâd Efendi, amcasıyla Paris sergisini ziyârette Üçüncü Napoléon'a babasının kendisine tevdi ettiği sırları söyleyebildi mi? Fakat bu seyâhatten sonra, Abdülâzîz yerine Murâd Efendi'yi geçirmek, yenilik taraftarlarının umûmî arzûsudur.

Bu yazının, târihi bir tedkik vasfı taşıması, sözü edilen yazı metnini de okuyucuya sunmağa bağlıdır. Bu yüzden mektûbu da olduğu gibi sunmağı faydalı buluyoruz:

Sire,

Quelques jours avant sa mort, mon Auguste Père me recommande de cultiver, dans toutes les circonstances de ma vie, soit comme prince privé, soit comme chef de l'Etat, (si Dieu m'impose un jour ce fardeau) l'amitié de Votre Majesté Impériale et celle de France. Ce fut là le testament politique de l'Empereur Abd-ul-Medjid, à l'égard de son fils aîné.

Il ne m'est pas donné de savoir si la Divine Providence me laissera longtemps sur cette terre; mais si avec la permission de mon Aguste Oncle et maître l'Empereur Abd-ul-Azîz, je puis un jour présenter personnellement mes hommages à votre Majesté Impériale, je m'estimerai très heureux d'exprimer de vive voix à votre Majesté Impériale le vœu de mon Auguste Père, et la joie que j'aurai l'accomplir.

Que Dieu préserve les jours de Votre Majesté Impériale.

Constantinople
23 Février 1866

(Mühür)
Hân Abdü'l-
Mecîd'in goncesi
Mehmed Murâd

Murâd

Müftiyy'üs - Sakaleyn

Ekrem Hakkı AYVERDİ

Bir bey soyundan geldi; âile hep devlet idâresinde mevkî almıştı; o da o yolu tuttu. Eğer bu meslekte devâm etseydi, Osmanlı'nın en yüksek pâyeleri, söz, mevkî, şan ve şeref onun içindi; önüne açıktı. Sâde açık değil muhakkaktı.

Amma o bu tarîkı bıraktı; şan ve şöhrat hil'atine, ilmin abâsını tercih etti. İlim, dîn-i İslâm'dan, Osmanlı hânedânından en büyük riâyeti gören, makbul ve müteber meslekti. Bu yolda gösterdiği büyük ihâta, derin nüfûz-ı nazar ve dirâyet, onu siyâset sâhasında da en yüksek mertebelere çıkaracak meziyetlerdi.

İbn-i Kemâl diye anılan Ahmed Şemseddin Efendi, o ferâgat timsâli, mütekâmil insan, okudu okuttu, yazdı. Fıkıh, akâid, hadîs, kelâm üstüne yirmi kitap, ikiyüz kadar risâlenin müellifi bir âlim, Gülistan'a nazîre yazan bir şâir, nihâyet, bil-hassa Fâtih devrini en güzel kavrayan bir târih meydana getiren bir müellif. Bununla kalmamış, adâlet dağıtmış, kâdî-as-ker pâyesiyle Mısır seferine iştirâk etmiş, müftiyy'ül-enâm, şeyh-ül islâm olmuş bir merd-i ârif.

Şânı, şöhrati yok muydu? Nasıl olmaz? Daha hayâtında muâsırları ona (Mütiyy'üs-Sakaleyn), ins ve cinnin, yâni dün-

yâ ve âhiretin müftisi pâyesini lâıık görmüşler. Amma bu pâye kendiliğinden hâsıl olmamış, sırtındaki kürke bakılarak verilmemiş.

Mezar taşındaki kitâbe bu iki kelimededen ibâret. Bir hakikat bu kadar vecîz bir ifâde bulur. Amma İbn-i Kemâl'e dünyâ şereflerinin en büyüğünü Yavuz Sultan Selim vermiştir. Mâium vak'adır, Pâdişah Mısır seferine Anadolu kâdî-askeri İbn-i Kemâl'i de götürür ve yanından ayırmaz. Dönüşte İbn-i Kemâl'in atının ayağından sıçrayan çamur pâdişâhın harmânîsini kirletir. Beşeriyet icâbı, İbn-i Kemâl, utancından dehşet içinde kalır. Yavuz bir sözüyle ortalığı yatıştırır; bir âlimin değıl kendinin, atının ayağından bile sıçrayacak çamurun şeref olduğunu, harmânînin saklanarak, öldüğü zaman sandukasının üzerine örtülmesini vasiyet eder. Yavuz'un sandukası yer yer lekeli basit bir büyük harmâniyle örtülüdür. Hâlbuki XIX. asrın gösteriş merâkına uyularak, pek çok sandukaların üstüne sim işleme pûşide yapılmıştır. Son elli sene dahî, bu basit harmâniye el sürememiştir.

Kimseye nasip olmayacak böyle bir ikrâmı hayâtında gören bir insana büyük, muhteşem bir türbe mi yapılmıştır? Hayır. Çok basit, açık bir sofa onun istirahatgâhını teşkil eder. İbn-i Kemâl bir türbeye hak kazanmamış mıydı? Eğer kıymetini kabirle ölçersek, bu suâle cevap müsbet olacak. Eğer böyle bir zat bugün vefât etse yemez, içmez bir (anıt) yapardık, herhâlde.

Büyük pâyeler işğâl eden siyâset adamlarının, devletin itibârını korumak düşüncesiyle türbeler yaptırmaları mâkûl, belki de lüzumlu görülebilir. Bu hususda en doğru ölçüyü de Osmanlılar bulmuşlardır; değıl Osmanlı vezirlerinin, pâdişahlarının bile türbeleri, Moğol ümerâsınıninkiler yanında pek mütevâzî kalır. Fakat ilmî nahvetten uzak hakikî ve samîmî âlimler, böyle bir lüzûmu aslâ hissetmemişler, her zaman müstâğnî kalmışlardır. İşte bir şimşir ağacının altında yatan Molla Fenârî, İbn-i Kemâl'in selefi olan Ali Cemâlî, halefi olan Ebusuut Efendiler, üstü rahmet-i ilâhiyeye açık toprağı konmayı tercih etmişlerdir.

İbn-i Kemâl'in hazîresi, Edirnekapısı mezarlığının içinden Ayvansaray'a inen caddeden Münzevî semtine ayrılan dar yolda, epeyce yüksek, kesme taşlarla yapılmış bir sofa üstündeydi; 1959'daki resmi, vaziyeti açıkça gösterir. Hazîre aşağı yukarı 6, 75X5,75 m. ebâdındadır. Her yüzde dörder ayak vardır; araları köfeki cidarlarla çevrilmiştir; kapısı şimâl-i garbî köşesindedir. Ayakların arası, iki tarafta kalın köfeki dikmeler, iki cihette de mazgallı veyâ dört köşe delikli pehlillerle kapatılmıştır. Fakat aslında, ayakların arasında mâlum şekilde topuzlu parmaklıklar olduğu, taşlar üzerindeki demir deliklerinden açıkça anlaşılıyor. Ayakların dış taraf köşelerinde silme izleri görülmektedir; bunlar kitâbe teşkil ediyordu. Bu da gösteriyor ki türbenin ilk inşaatından zamanımıza ayaklar, kapı takımı ve harpuşte kalmıştır; parmaklıkların değişmesi lüzûmu hâsıl olunca, yerlerine demir değil, taş ile cidar yapılmıştır.

Bu ameliyenin türbeye yakın bir yerde olup, XVII asra âit bulunan benzeri hazîreye uydurularak onunla, aynı zamanda yapıldığını tahminde isâbet vardır.

İçeride üç kabir bulunmaktadır. İkisinin kime âit olduğu anlaşılamiyor; birinde yalnız İsm-i Celâl ve İsm-i Nebî yazısı vardır; diğeri kırılıp yere kapandığı için de yazı olup olmadığı belli değildir.

1,65X0,70 m. ebâdında iri bir dikme olan İbn-i Kemâl kabrinin baş taşı iç yüzünde, İsm-i Celâl ve yanında bir ay resmi, altında (Ahmed Kemâl), daha altında, Rifâî tacına benzer bir çerçeve içinde (hâzâ kabrû Müftiyy'üs Sakaleyn) ibâreleri vardır. Bu taşın arka yüzünde, aşınmış, okunamaz hâle gelmiş iki satır ve en nihâyet (Ettehiyyâtü) yazısı görülüyor.

Bütün yazı ve çerçeveler gayet iptidâî bir tutumdadır. Esâsen kabir taşı olarak, mermer yerine pek kaba bir köfeki taşının intihâbı da, en azından, mânidar bir davranıştır. İstanbul fethinden hemen sonraki kabir taşları, bilhassa şehitlerinki, hep böyle köfekidendir. İbn-i Kemâl'in âlâyışten müstâğ-nî meşrebi sebebiyle bu şekli tercih ve vasiyyet etmiş olması mümkündür.

Bu hazîrenin 20-25 m. garbında Mültekaa müellifi meşhur

Fakih Halebî'nin ve Ali Kuşçu'nun bir torununun kabirleri vardı. Bunlar Haliç köprüsüne giden yola isâbet etmekte idi.

İşte İbn-i Kemâl ve bunlarla berâber, surlara doğru pek çok kabrin, şehidliğin ve Râmi yolunun altından geçecek çevre yollarının tüneli yapılmak üzere, kaldırılacağı istihbar edildi. Fotoğraflarda görülen kırmızı renkli numaralar bu taşınma için konmuştu. Bunun üzerine İstanbul Fetih Cemiyeti, güzergâhın, bunlara dokunmayacak sûrette, tâdili için defâlarca teşebbüse geçti. İdâreciler yolu garba kaydıldılar; şimdi yol şevinin kenârına asılmış gibi duruyor; resimlerde tünelin hizâsı da bunu gösteriyor.

Eğer Halebî de kurtulsaydı cemiyetin memnûniyeti tam, muvaffakiyeti noksansız olacaktı. Halebî yerinden oynatıldı amma, bu milletten ve târihinden yana olanlar onu tanzîm ve tekrîm ile Sakızağacı'na naklettiler.

Bu işler esnâsında, Münzevî'ye giden yol, pek derin bir hendek şeklinde kazılmıştır; çevre yoluna birleşeceği yerde kalın bir boru ucu görülüyor; fakat devâmı yoktur; hendeğin neye kazıldığı anlaşılır şey değildir.

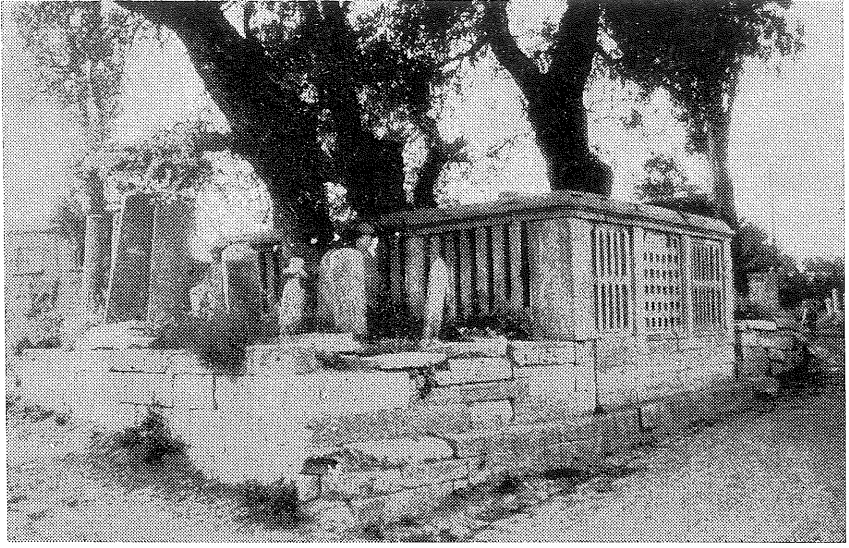
Mâdemki İbn-i Kemâl hazîresine dokunmamak mecbûriyetinde kalındı, ihsan ancak tamam olunca makbûl olur, fehvâsınca bâri türbe ve sofa tahrip edilmeseydi; tamirinden çoktan vaz geçtik. Resimler gösteriyor işte, sofanın duvarları yok olmuş, hazîre toprağa gömülmüş, cidârın bir gözü kırılıp atılmış, harpuşteler tahrip edilmiştir. Kabirlerin etrâfındaki taş çerçeveler de bozulmuştur. Arkadaki asırlık üç ağaç şimdi yoktur. Milletin beklediği bu mudur?

Amma halk, kabir çerçeveleri yerine şimşir sıralamış, güller, güzel süs ağaçları, çiçekler dikmiştir. Dâimî bakım hâlinde; süpürgeler bile orada duruyor. Çiçekler için pek uzaklardan su getiriliyor.

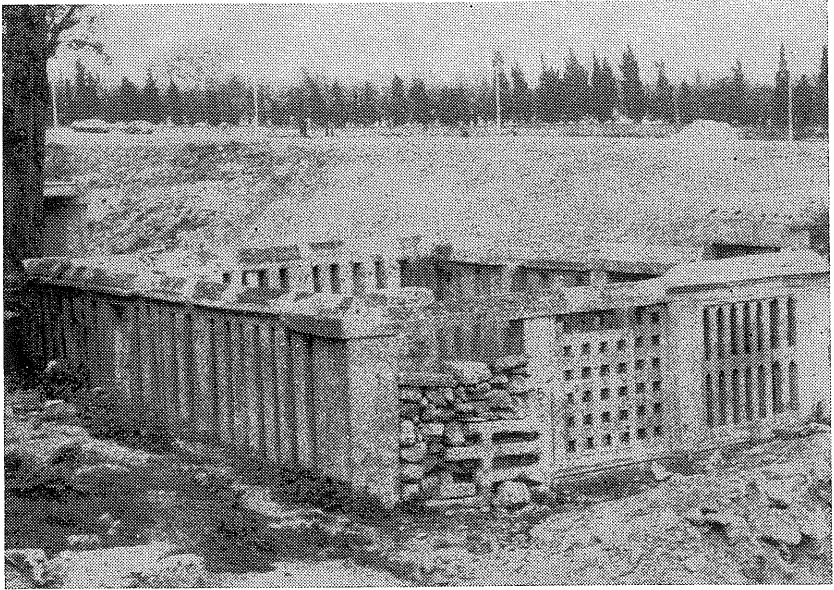
İşte iki zihniyet ve davranış arasındaki fark.

İbn-i Kemâl Amasyalı Hacı İbrâhim Bey oğlu Kemâl Paşa'nın torunudur; babası Süleyman Bey'dir. Kemâl Paşa II. Sultan Bayezid'in Amasya vâililiği sırasında lalası, yâni vezir-

İbn-i Kemâl Hazîresi'nin Şark ve Şimal yüzleri, eski hâliyle (1959)

İbn-i Kemâl Hazîresi Şark ve Şimal yüzleri. (1975)

İbn-i Kemâl Kabri (1975)

İbn-i Kemâl Hazîresi Garp ve Şimal, Şark-ı Garbî yüzleri (1975) de

ri, olmuş ve 875 (1470) de vefât etmiştir. Hüsâmeddin Efendi'nin Amasya Târîhi eserinden, Amasya'da öldüğü mânâsı çıkıyor ise de, Hadikat-ül Cevâmî'e nazaran, Şehzâdebaşı'nda, kendi nâmına olan câmide, oğlu Süleyman Bey'le berâber medfundur. İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri'nde de mahalle, Kemâl Paşa Türbesi ismiyle kayıtlıdır; binâenaleyh burada bir Kemâl Paşa türbesi olduğu muhakkaktır. Hadika, mezkûr türbeye aldanarak mı burada medfundur diye kaydetmiştir? Yoksa Amasya'dan getirilememiş ve türbe boş mu kalmıştır? Veyâ yalnız Süleyman Bey mi gömülmüştür? Bu ciheti tevşik edecek bir maddî işâret artık yoktur.

Şimdi Şehzâdebaşı'nda Kemâl Paşa ismine bir câmi vardır; fakat onun tarafından inşâ edilmemiştir. Azadlısı Ahmed Bey tarafından bu mahallede yaptırılmış olan câmi bu nâmı almış olsa gerektir. Onun binâsı da 1904 de Osmanlı nâzırlarından Hasan Fehmi Paşa zevcesi Ferîde Hanım tarafından temelden tecdîd edilmiştir. Fehmi Paşa ve zevcesinin türbesi de oradadır.

İbn-i Kemâl'in babası Süleyman Bey de 880 (1475) de, babası yerine Amasya vâlisi şehzâde Bâyezid'in lalası, 883 de sancak beyi olmuştur; demek ki o civarda vazife görmüştür.

İbn-i Kemâl'in Edirne'de doğduğunda ise, bütün kaynaklar müttefiktir. Fakat târihi gösterilmemiştir. Herhâlde babası Amasya ve Tokat'ta vazife almadan epeyce evvel olacaktı.

İbn-i Kemâl ilmiyye mesleğine geçtikten sonra Edirne'de Üçşerefeli Medreseleri'nin birinde ve Bayezid Medresesi'nde, Üsküp'te İshak Paşa, İstanbul Semâniyeleri'nde ve başka yerlerde müderris, sonra Edirne kadısı, 922 (1516) de Anadolu kâdi-askeri, sonra tekrar müderris, Zenbilli Ali Cemâlî Efendi'nin irtihâli üzerine Kaanûnî devrinde 932 (1524-25) de şeyh-ül islâm olmuş, 940 Şevvalî'nin ikinci günü (16 Nisan 1524) de vefât etmiştir. Kaynaklar Edirnekapısı'nda Mahmud Çelebi zâviyesine defnedildiğini yazarlar; henüz yol sebebiyle kabristana dokunulmadan evvel de, yakınında zâviyeye benzer bir têsîs kalmamıştı. Hazîrenin ve civârının son asırda ve çevre yolları yapıldıktan sonraki hâlini yukarıda yazdık.

Muâsırlarının ona Müftiyy'üs-Sakaleyn ünvânı verdiklerini yazmıştık; terceme-i hâl eserlerinde teşhîsi ve tavsîfi şöyledir: "... musannefâtında dahî fazîlet ve kemâl hatm olup, meziyet nihâyet bulmuştur. Kemâl-i fazl ü kemâli nihâyetine vâsıl olmuştur." Bu bir hakikatin Taşköprülü-zâde ağzında ifâdesidir; fazîletin ve olgunluğun kemâli onda son mertebeye ulaşmıştır.

İbn-i Kemâl hayâtında fazîletiyle Yavuz'un harmânîsinin sandukasına serilmesine nasıl âmil, onun hâlâ orayı tezyîn etmesine müessir olmuşsa, memâtından dört asır sonra da, XX. asrın, kendinden başka sese kulak tıkayan tekniğini yolundan çevirmiş ve hazîresini bu millete yâdiğâr bırakmıştır. Buna kerâmet der misiniz?

Hazîre bugün temiz, fakat harap bir hâldedir. Yolu yapanlar bunu tâmîri akıllarına getirmemişlerdir. Ne yapalım, biz de milleti, kurumları, kurulları bir âbideyi îmâra dâvet ederiz.

MENSUR ŞİİR

Hey sen vatanında yaşayan bahtiyar,
Bana bir avuç toprak gönder öpeyim.
Bütün pınarları varsın senin olsun,
Bana bir damla su ver içeyim.
Hey sen, sen ki kıymetini bilmezsin
Dokuz ay gördüğün mavi göklerin,
Üç aylık yağmurlarını bana yolla
Yolla da damlalarını seyredeyim.
O bakmadığın yeşillikte de gözüm yok!
Bilemezsin bir kır çiçeğine duyulan hasreti;
O görmediğin mehtâbı da istemem,
Yeter bana Boğaz'ın aysız geceleri.
İnkâr ettiğin geleneklerinin güzellikleri,
İhmâl ettiğin dîninin mâbetleri,
Bir ezan, bir mevlid, bir Kur'an dinleyeyim,
Bana bir bayram şekeri ver yiyeyim.
Hey sen! Sevmediğin ay-yıldızın gölgesindekil!
Bir al çuha yolla, bayrak diye sarılayım.
İstemem sefâsını memleketimin,
Cefâsını bana gönder avunayım!...

Âsuman Sargut

Troy - New York

Şubat, 1975

MEHMED ÂKİF'DEN MEKTUPLAR

M. Uğur DERMAN

4. Mektup : (1)

İki Gözüm Mâhir Bey,

Mektubunun gecikmesinden “El - Müşezzeb”i aramakta olduğunu, yakın mertebesine varan bir tahmîn ile biliyordum. Var ol, haftalardan beri beklediğim cevapnâmen de geldi, kitap da. Her ikisi için ayrı ayrı teşekkürler ederim.

Yalnız, Rızâ Efendi Hoca'yı bilemedim. Berhayât olan yârânım içinde, böyle bir âşinâ-yı vefâdârın bulunacağına ihtimâl veremiyorum. Bir çok zaman düşündükten sonra hâtırıma öyle bir pîr-i muhterem geldi amma, ondördüncü karn-ı hicrîde (2) bulunduğumuzu gözümün önüne getirince, o muazzez hâtırayı Fâtîha'yla selâmlamak istedim. Çünkü ben pek küçük bir çocuktum, mektebe gidip geliyordum. “Üsküdar'da kâin Ravza-i Terakkî mektebinin kudemâ-ı muallimîninden (3), duâsı alınacak, himmeti iğtinâm olunacak (4) bir mübârek ihtiyar var» diye beni götürdüler; Ali Rızâ Efendi isminde bir zâtın huzûruna çıkardılar. Elini öptüm, duâsını aldım. Şâyed bahsettiğin pîr-i rûşen-zamîr (5) o ise فسبحك من يحيى العظام وهى رميم (6),

(1) 1, 2 ve 3. mektuplar Kubbealtı Mecmûası'nın Ocak 1975 ve Nisan 1975 sayılarında neşredilmiştir.

(2) Karn-ı hicrî: Hicrî asır. Hâlen XIV. hicrî asrın sonlarındayız (1395 hicrî yılı).

(3) Kudemâ-yı muallimîninden: Eski hocalarından.

(4) İğtinâm olunacak: Ganîmet sayılıp alınacak.

(5) Pîr-i rûşen - zamîr: Kalbi aydınlık ihtiyâr.

(6) “Çürüyüp ufalanmış kemiklere can veren Allâh'ı tesbih ederim!”

daha o zamanlar kendisinin onikinci karn-ı hicriden müdevver olduğunu söylüyorlardı; aman evlâdım duâsını, himmetini almaya bak! (7)

Kimyâ'ya devâm ediyormuşsun, pek âlâ. Hariçte vazîfen olduğu için, tabîî günde yedi saat çalışabilen işsiz arkadaşların kadar meşgûl olamazsın. Ne beis var? Vaktinin müsâadesi nisbetinde çalışırsın. **'Felekte baht utansın bînasîb erbâb-ı himmetten!'** (8). Bayıldığım hikâyelerdendir: Karıncaya "Böyle nereye?" diye sormuşlar; "Hacc'a!" demiş. "A bîcâre! Hiç sen bu ayaklarla Mekke'ye varabilir misin?" demişler. "Şâyed varamazsam, yolunda olsun, ölürüm a!" cevâbını vermiş. Ulvî gaayelere müteveccih bulunan emekler, hicrâna uğrasa da hüsrâna uğramaz. Bizler sây ile memuruz, tevfik ile değil. Öyle değil mi? Arkadaşınızın size vedâ etmek mecbûriyet-i elimesine düşmesi, beni cidden müteessir etti. Varsın, o da mesleğini tâkip etsin.

(7) Merhum Mâhir Hoca, 'El - Müşezzeb' isimli Arapça gramer kitabını, Âkif Bey'in yakın dostlarından Kuşadalı Ali Rızâ Efendi'de bulup Mısır'a gönderir. Davudpaşa Mektebi'nde kırk yıl müdürlük vazifesinde bulunan Rızâ Efendi, hakîkî yaşını gizlemesi ve tek akı olmayan siyah sakalı ile, dostları arasında dâimâ lâtife mevzuu olurmuş. Bu hususta, Eşref Edîb'in Mehmed Âkif hakkındaki büyük kitabında geniş izâhat vardır (s. 208-214). O'nun yaşı ve sakalına takılmaktan çok hoşlanan Âkif Bey de, 'El - Müşezzeb'i vesîle ederek, mektubun bir paragrafı boyunca, Rızâ Efendi'yi küplere bindirecek bir konuda hayâlî hâtıralar kaleme almıştır. Bu bahsin devâmı olarak, lütfen 10. hâşiyeyi okuyunuz.

İmzâlarında, önce kuş resmi çizip, yanına 'Adalı' yazarak 'Kuşadalı' olduğunu mizâhî yoldan belirten Ali Rızâ Efendi ince bir şâirdir, nükteli manzûmeleri vardır. Hattâ, Mâhir Hoca için söylediği şu manzum muammâyı da yeri gelmişken nakledeyim:

**"Kamer'in âhrine gelse hilâl,
Görünür ismi habîbin derhâl!"**

(Ay'ın sonuna hilâl gelse, hemen sevgilinin ismi görünür.) Muammâ (Bilmece) nın çözümü: Kamer'in bir diğer ismi "mâh" olduğuna göre, bunun sonuna hilâl biçimindeki ر (Rı) harfi gelince, eski imlâmıza göre ماهر (Mâhir) okunur.

(8) Nâmık Kemâl'e âid olan bu mısra'nın meâli: 'Âlemdeki nâsıbsız himmet sâhiplerinden, bahtları utansın!'

Servet, Pendik'te çalışıyorsa bizim Şefik ile berâber demektir. Şefik ⁽⁹⁾ pek değerli, pek gayretli bir çocuktur. Kendisine benden selâm söylesin.

Kitaba çok memnun oldum. Bakalım, bizim Emin'e onu okutmak istiyorum. Lisan hâfıza işi, Oğlанда ise o meleke, ötekilerinden de berbad! Ramazan'ın başından beri çalıştığı تبت یدا sûresini Kadir gecesi dinletebildi, o da dört yanlışla! Sonra da bana: «Baba, beni hâfız mı etmek istiyorsun?» demesin mi! “Oğlum, böyle bir şey aklımdan geçmedi. Zâten, baksana; maâzallah öyle bir tasavvurum olsa, bu gidişle ömr-i beşer değil, ömr-i beşeriyet bile yetişmeyecek!” dedim.

Mâmâfih, çocuğun gayet iyi bir hâli var: Kendisinden son derecede memnun. Şu hakkını da unutmayalım ki, Ramazan'ı tamâmiyle oruçlu geçirdi. Senin Fâhir ne yaptı? Vâkıâ o, zannedirim, geçenlerde bir hastalık atlattı. Tabiî zayıf düşmüş, oruç tutamamıştır.

Zavallı Ferid'in başından hiç musibet eksik olmaz. Kim bilir, bu hastalık mes'elesinden de ne kadar sarsılmıştır. Onun dâmâdı Gebze'de idi, şimdi de orada mı? Görürsen, selâmımı unutma. Mektup yazmıyorum amma, bu, kendisini unuttuğuma delâlet etmez. Elbet, bunu o da bilir.

Ali Rızâ Efendi kardeşimizin ellerini, gözlerini öperim. Hediyesinden son derecede müteşekkîr kaldık. Bizi duâdan unutmasın, gönülden çıkartmasın. Mektubumu kendisine oku ⁽¹⁰⁾.

(9) Veteriner Şefik Kolaylı. Neyzen Tevfik (1879 - 1953) in kardeşi olan Şefik Bey hâlen Ankara'da oturmaktadır.

(10) Mâhir Hoca, mektubu alınca hemen Ali Rızâ Efendi'ye gidip okur; Rızâ Efendi de sözde kızarak! Mâhir Bey'e hitâben bir manzûme yazar ve Âkif'in târizlerine cevap verir! Mâhir Bey'den kalan evrak arasında, bu manzûmenin bizzat Ali Rızâ Efendi tarafından yazılmış bir sûretine rastladım. İlk defâ bu sahifelerde neşredilecek olan bu mizâhî manzûmeyi, Mâhir Hoca mektubuna ekleyerek Âkif Bey'e göndermiştir.

Mâhir Beyefendi'ye

Şuarâ şeyhi cenâb-î Âkif,
Kaptırıp kendisini tûfâna.

Senin beğendiğin "Secde"yi Nazif de beğenmiş. Servet-i Fünûn'a yazdığı makaaleyi bana göndermiş, okudum.

Mısır-ı süflâda o coşkun şâir,
Başlamış Nil gibi tuğyâna.

Ne kadar eylese dê taşkınlık,
Zararî olmaz anın ummâna!

Şâirin nâmesi gelmiş, duydum;
Zât-ı âlî-i fazîlet-kâna.

Anda kâhinlik edip, rûhumuzu
Yollamış bârige-h-î Rahmân'a!

O bizim akbabamızdır, ki anın
Hoş gelir nağmesi gûş-î câna.

Beni çok yaşlı demiş, halt etmiş,
O bunak, vardı bugün doksâna!

Bunamış, anlamaz olmuş sözünü,
Ne cesâret, bu kadar bühtâna.

Erzel-î ömre kadem basmış iken
Benzetir kendisini şübbâna!

Gençliğin hâtırası mûy-i siyâh,
Anda yoktur, arasan bir tâne!

Yakışır mî, a kuzum Mâhir Bey?
Bu yalan şâir-i âlî-şâna!

Ben muallim iken, ô benzer imiş:
Yedi yaşındaki Ebced-hân'a.

Bana hürmette o tıfl-î nevzâd
Gûyiyâ olmuş imiş pervâne.

Görmedim böyle yalancî şâir!
Sözünê hande eder divâne!

O benim kâvuğumâ anlatsın,
Kulağım dinlemiyor efsâne!

O yalan kıssalarî nakletsin,
Nil kenârında gezen Urbân'a.

Sözlerî doğru isê, el bassın,
Kasem etsin, görelim Kur'ân'a

Âhır vaktimde beni şımartmasaydı iyi olurdu ⁽¹¹⁾.

Hâfız Yusuf'un gözlerini öperim. Servet Bey'e, Fâhir'e se-lâm ederim. Hesapça, bu mektubumu bayram ertesi alacaksın. Şimdiden bayramını tebrik ederim iki gözüm evlâdım Mâhir Bey.

Ben mi andan, o mu benden yaşlı
Kerem et, gel soralım ihvâna.

Bembeyaz saçları meydanda iken
İhtiyâç var mı diğer burhâna.

Hazretin martavalî pek çoktur,
Sözü gelmez çekiyê, mizâna

Çok ricâ eyliyorum, söyle ona:
Uymasın vesvese-i şeytâna

Olmasın kizb ü dürûgâ mâil
İftirâ eylemesin insâna.

Ellerinden öperim pîrimizin
Sokmasın ellerini al kâna.

Bellesin Hazret-i Şeyhü's-suarâ:
Girecek ehl-i hased Nîrân'a.

Kapasın ağzını bundan sonra,
Çıkmasın saçmaları meydâna.

Atmasın Kâhire'nin taşlarını,
Ben gibî bahr-i güher-efşâna.

Kuşadalı Ali Rızâ

(11) Servet-i Fünûn'un 4 Mart 1926 târihli ve 68-1542 numaralı nüshasında «İki Secde» başlığı ile neşrettiği bu makaalesinde Süleyman Nazîf, herkesin Âkîf'i kendisinden ziyâde anlayabileceğini, ancak hiç bir fânînin kendisi kadar duyamayacağını yazdıktan sonra, Balkan Harbi ve daha sonraki hâdiseler karşısında Âkîf'in nasıl köpürüp coştuğunu misâlleriyle anlatıyor. Dünyâyı kendi istediği gibi değil, olduğu gibi kabûl etmek zarûretinin, artık Âkîf'i pek halîm ve mütevekkil bir insan hâline getirdiğini; şimdi Nil'in semâsı altında ve o semâ kadar sâkin bir hâlde onun Allâh'ıyla başbaşa, lâhûtî naz ve niyâzla muâşaka ettiğini söyleyen Süleyman Nazîf, okuyucularına 'Secde' şiirini sunuyor. Bundan sonra, Âkîf'in daha önce yazdığı 'Gece' şiirini de sûtûnuna derceden büyük edîbimiz, sözlerini şöyle

İhvânın cümlesine selâmlarımı, iştiyaklarımı tebliğ et. Allâh'ın birliğine emânet ol oğlum. Emin ellerinizi öpüyor.

29 Ramazan 344 (12).

Mehmed Âkif

bağlıyor “Fir'avunların diyârına bundan otuzyedi asır evvel vahy-ler gelir, âyetler inerdi. Bir onu, bir de Fir'avunların diyârından yükselen şu mıs râların elfâz ve medlûlünü düşünürken, gökten yere ve yerden göğe olan bu medd ü cezr-i ilhâm huzûrunda mebhût ve hayrân kaldım.”

Kur'an tercemesinin, hükûmetçe Mehmed Âkif'e havâlesinden duyduğu memnûniyeti belirten nesir üstâdı, makaalesinin sonunda o Nazîfâne mübâlağasıyla diyor ki: “Kur'anı Cenâb-ı Hak Türk li-sânıyla inzâl etmeyi murâd etseydi, Cebrâil'i bîşûphe Safahât şâiri olurdu.”

(12) 12 Nisan 1926. Bu vesile ile, Rûmî - Milâdi târîmîer arasındaki 13 günlük farkın 1917 yılından itibaren giderildiğini gözönüne almadığım için, Ocak 1975 sayımızda neşredilen ilk iki mektubun târihlerini 13 gün hatâ ile Milâdi'ye çevirdiğimi belirtmeliyim. Şu hâle göre, târihlerin 1. mektupta 21 Aralık 1925; 2. mektupta 25 Ocak 1926 olarak düzeltilmesi ricâ olunur.

FUAD KÖPRÜLÜ'NÜN ARMAĞAN ETTİĞİ
ve
KENDİSİNE ARMAĞAN EDİLEN ESERLER

Fevziye Abdullah Tansel

**Ölümünün dokuzuncu yıldönümü
dolayısıyla Prof. Dr. Fuad Köprü-
lü (4 Aralık, 1890 — 28 Haziran,
1966)'nın aziz hâtırasına!**

Mühim şahsiyetlerin hayâtlarını canlandırmak için yazılan hâl tercemelerinde üzerinde durulması gerekli başlıca hususlardan birini, yaşamış oldukları çevrenin aydınlatılması teşkil eder. “Çevre” kelimesi, bu bakımdan çok geniş ma’nâları içine almaktadır. O devrin siyâsî, içtimâ’î, kültür hayâtı, v.b. yönleri herkesin yaşayışında birleşik olan bir çevredir. Bu umûmî hayât çevresi içinde, her ferdin bir de öz çevresi vardır; bu husûsî hayâtı çevreleyen şeyler arasında, kendimize yakın bulduklarımız, arkadaşlarımız da mühim yer alır. Bundan dolayı, mühim kimseler için yazılan monografi-lerde, bir yana bırakılmayarak aydınlatılması gerekli hususlardan biri de, onun, ma’nen yakınlık duyduklarının, arkadaşlarının tesbîtidir; yakınlık duyulanlar, yüzyıllarca önce yaşayan, fakat bıraktıkları eserleri aracılığıyla onlara ma’nen

bağlanılan şahsiyetler de olabilir. Bu yolda tanıklık eden vesikaların ışığında, o kimsenin fikir temâyülleri, ma'nevî hayâtı, ba'zı yönleriyle aydınlığa çıkarılmış olur. Araştırmalarda çok def'a gözden kaçan bu türlü vesikalardan biri de o kimse tarafından ithâf edilen, ayrıca, çevresindekiler tarafından ona sunulan eserlerdir. Biz, bu yazımızda, bu gibi vesikalara dayanarak, Fuad Köprülü'nün ma'nevî hayâtını, yalnız bu bakımdan biraz aydınlatmağa çalışacağız; birinci bölümde, **Fuad Köprülü'nün Armağan Ettiği Eserleri**'ni ele aldık; ikinci bölümde, **Fuad Köprülü'ye Armağan Edilen Eserler** üzerinde durulmuştur.

1. FUAD KÖPRÜLÜ'NÜN ARMAĞAN ETTİĞİ ESERLERİ :

Fuad Köprülü'nün, başında ithâf ifâdesi bulunan yazıları, şiirleri ve ilim sâhasındakiler olmak üzere iki bölüme ayrılabilir. Ba'zı yazılarının başında, o şahsa sunulduğunu anlatan bir ifâde bulunmasa da, mevzû'u ve nev'i, bunun ithâf maksadıyla yazıldığını gösterir. Bu sebeple, F. Köprülü'nün, basılan ilk yazılarından üçüne, bu yoldaki şiirleri arasında yer verebiliriz:

Muhtelif maksatlarla yazılan **Kaside**'lerde ele alınan başlıca mevzû'lardan biri de pâdişâhların doğum, tahta geçiş yıldönümleri, dinî ve resmî belli günler dolayısıyla yazılan tebriklerdir. Fuad Köprülü de, bu edebî geleneğe uyarak, henüz onbeş-onaltı yaşında iken, Abdü'l-Hamîd adına **kaside** ve tebrik yazmıştır. Bunlardan ilki, 16 Şa'bân, 1258 (21 Eylûl, 1842')de doğan Abdü'l-Hamîd'in altmışüçüncü yıldönümü sebebiyle yazdığı yirmi beyitlik, nazım şekli bakımından yeni tarzdaki **kaside**'sidir; "Mercan İ'dâdisi üçüncü sınıf talebesinden Köprülü - zâde Mehmed Fuad Efendi'nindir" başlığıyla yayımlanmıştır. İkincisi, yine Abdü'l-Hamîd için yazdığı, **gazel** şeklinde ve beş beyitlik, **Tebrik-i Hilâl-i Şehr-i Sıyâm** adını verdiği, 1905 yılı Ramazân tebrikidir. Bu tarz şiirlerinin sonuncusu, aynı pâdişâh için, Muharrem ayı dolayısıyla

bahar tasvirlerini de içine alan, otuz beyit tutan **medhiyye**-sidir¹.

F. Köprülü, **Şeyh Gâlib** adlı şiirini, 11 Şubat, 1322 (24, II. 1907)'de yazmış, bunda, bu şâirimizin hayâl ve fikir dünyâsını, dolayısıyla şiirlerinin husûsiyetlerini anlatmıştır. Şiirin başlığının hemen altında, **Hüsn ve Aşk**'tan aldığı,

Tarz-î selefê tekaddüm ettim

Bir başka lugat tekellüm ettim

beytini kaydetmişti. Fuad Köprülü bize, dedesi Ahmed Ziyâ Bey ile Süleyman Nazif'in tanıştıklarını, **Şeyh Gâlib** adlı şiirinin, evlerine gidip gelen Süleyman Nazif'in aracılığıyla Mehmed Rauf'a verildiğini söylemişti; bu şiir, Servet-i Fünûncular'ın çoğunu çevresinde toplayan, M. Rauf'un çıkardığı **Mehâsin** mecmûasında basılınca dikkati çekmiş², san'atkârlar arasında daha önce rastlanılmayan Köprülü-zâde Mehmed Fuad imzâsı, tanınmış bir şâirin takma adı sanılmış, hattâ Süleyman Nesib, bu mahlasın kime âit olduğunu önce M. Rauf'a, şiirin kim tarafından verildiğini ondan öğrenince, gidip Süleyman Nazif'e sormuştur.

F. Köprülü, **Hazân Nağmeleri** adlı şiirinin başında, "Süleyman Nazif Bey'e" ithâfına yer vermişti³; **Hulyâ ve Hakî-**

¹ Bu şiirlerin üçü de **Musavver Terakki** mecmûasında yayımlanmıştır (Sırasıyla bk., c. VIII., nu. 25, 27, 28; 16 Şa'bân, 5 ve 12 Ramazân, 1323/16 Ekim, 3 ve 10 Kasım, 1905). Daha çok bilgi edinmek, bu şiirlerin tam metinleri için, **Doğumunun Yetmişsekizinci Yıldönümü Münâsebetiyle — Prof. Dr. Fuad Köprülü'nün İlk Yazısı, Basın Hayâtının Başlangıcına Dâir Bilgimizi Düzelten ve Tamamlayan Yeni Notlar** adlı araştırmamıza bakılabilir (**Belleten**, c. XXXIII., nu. 129, Ocak, 1 1969, s. 43 v. d.).

² Nu. 1, Eylûl, 1324 (1908), s. 40-42. Fuad Köprülü'nün şâirlik yönü, o yoldaki eserleri hakkında, **Prof. Dr. Fuad Köprülü'nün Şiirleri** adlı araştırmamıza bakılabilir (**Belleten**, c. XXX., nu. 120, Ekim 1966, s. 637-60).

³ **Mehâsin** mec, nu. 6, Şubat, 1324 (1909), s. 388.

kat⁴ adlı manzûmesinin başında, böyle bir ithâf ifâdesi yerine, S. Nazif'in,

Bu şûrezâr-ı hakîkatte çırpınan ömre
Hayâlsiz yaşamaktan büyük azâb olmaz

beytini görürüz. 24 Teşrin-i Evvel, 1324 (6.XI. 1908)'de yıldızların Ölümü adlı sonesi, "Kardeşim Mehmed Kemâl'e" it-hâfiyle yayımlanmıştır⁵.

7 Mart, 1325 (20.III.1909)'de, o devrin genç san'atkârları, daha öncekilerden de ba'zılarının katılması ile, Fecr-i Âtici-ler adıyla **Servet-i Fünûn** mecmûası etrâfında birleşmişlerdi; bunlardan biri de Fuad Köprülü idi. Fecr-i Âtî çevresindeki arkadaşlarından Celâl Sâhir'e, onun mizâcına uygun düşen **Sevmek İhtiyâcî**⁶, Hamdullah Subhî'ye **Merkad-i Hulyâ**⁷, Ahmed Hâşim'e **Nisyân**⁸, adlı şiirini sunmuştur.

F. Köprülü'nün, Garb edebiyatı san'atkârları arasında en çok beğendiklerinden biri, bütün eserlerini zevkle okuduğu-nu bize söylediği Henrik İbsen (1828 - 1906) idi; bu Norveçli şâir ve tiyatro eseri yazarına ma'nevî bağlılığı dolayısıyla,

⁴ **Servet-i Fünûn** mec., c. XXXVIII., nu 970, 24 Kânûn-ı Evvel, 1324 (1 Ocak, 1910). Bu şiirin basım yılı, F. Köprülü hakkındaki bibliyografyada, Milâdî karşılığı dikkate alınmadığı için, yanlış olarak, 1909 gösterilmiştir: **Fuad Köprülü'nün Yazıları (Türk Dili ve Edebiyatı Arşatırmaları — I**, Ankara, 1950, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 160).

⁵ **Mehâsin** mec., nu. 7, Mart, 1325 (1909), s. 508. Sonunda, yazılışını gösteren 24 Teşrin-i Evvel, 1324 (6 Kasım, 1908) tarihi vardır. Mehmed Kemal Bey, F. Köprülü'nün amcası Ahmed Nâfiz Bey'in büyük oğludur; Cemal Köprülü'nün ağabeyidir; her ikisinin şâirliği de vardır. Elçilik vazifesiyle muhtelif memleketlerde bulunan rahmetli Kemâl Köprülü'nün **Yedi Gün** Mecmûasında **Pervâneler**, **Aynam**, **Yolum** adındaki üç şiirini görmüştük. Nu. 318, 331, 332; 11 Nisan, 11 ve 18 Temmuz, 1939).

⁶ **Servet-i Fünûn**, c. XXXVIII., nu. 979, 25 Şubat, 1325 (10 Mart, 1910). Şiirin sonunda, yazıldığı yılı gösteren 1325 tarihi vardır.

⁷ **Servet-i Fünûn** mec., c. XXXVIII., nu. 968, 10 Kânûn-ı Evvel, 1325 (23. XII. 1909); yazıldığı tarih, 30 Mart 1325 (12. IV. 1909)'dir.

⁸ **Aynı** mec., c. XXXIX., nu. 989, 6 Mayıs, 1326 (19. V. 1919); 18 Mart, 1326 (31. III. 1910)'da yazılmıştır.

Bed-bînî adlı şiirinin başına, onun **Brand** isimli romantik tiyatro eserinden aldığı, “Bu dar vâdiden bir havâ-i mezâr yükseliyor; insan burada mutlaka boğulur” cümlesini kaydetmiştir⁹. **Uzlet** adlı manzûmesinin başında da, yine İbsen’den aldığı, “En kavî adam yalnız bulunandır” cümlesi vardır¹⁰.

F. Köprülü’nün, yukarıda bahsettiğimiz **Şeyh Gâlib**’den başka, bir de **Nedim**’e başlıklı şiiri bulunduğunu da söyleyelim; **Sa’d-âbâd Akşamları** adlı şiir dizisinin ilkinde bu adı vermiştir¹¹.

Buraya kadar üzerinde durduğumuz, hepsinin baş kısmında ithâf ifâdeleri bulunan bu on şiir, 1905 - 1912 yılları arasında yayımlanmıştır. Bu tarihten dört yıl sonrasına, 1916 yılına kadar, böyle bir ifâdeye yer verilmiş şiirlerine rastlamış değiliz. Bunların sonuncusu, “Hâlet’in Rûhuna” sunduğu **Şehid Mezârı**’dır :

F. Köprülü’nün arkadaşlarından Hâlet, Miralay Pertev Bey’in ablası İbrâhim Paşa’nın eşi Nuhbe Hanım’ın biricik oğlu idi. Fransa’da St. Cyre’de, Suvârî zâbiti olmak üzere öğrenim görmüş, Birinci Cihan Savaşı başlayınca memleketimize dönmüş, Harbiyye Nezâreti’nde, o zamânın deyimi ile Mülâzım-ı Evvel olarak vazifelendirilmişti¹². Birinci Cihan Savaşı’nda Sînâ-çölü’nde, bir İngiliz kurşunuyla şehid düşmüştür¹³. F. Köprülü’nün aşağıda bütününü yayımladığımız şiiri, bu acı vak’a üzerine yazılmıştır¹⁴:

⁹ Aynı mec., c. XXXVIII., nu. 982, 18 Mart, 1326 (31. III. 1910). 1325 Teşrin-i sâni’sinde (1909) yazılmıştır.

¹⁰ Aynı mec., c. XXXIX., nu. 1009, 22 Eylûl, 1326 (5. X. 1910). 11 Eylûl, 1326 (24. X. 1910)’da yazılmıştır. Fuad Köprülü’nün neşretmeği düşündüğü eserlerinden biri de, Rûhu’l Cemâ’at adlı kitabının kapağında, neşredilecekler listesinde yer verdiği (İst., 1327, Uhuvvet Matbaası) İbsen ve Felsefe-i İctimâiyye’dir.

¹¹ Aynı mec., c. XLIII., nu. 1095, 17 Mayıs, 1328 (30. V. 1912). basımından üç gün önce, 27 Mayıs’ta yazılmıştır.

¹² Münevver Ayaşlı, **Pertev Bey’in Üç kızı, Yeni İstanbul** gzt., 17 Kasım, 1966; Hâlet ile, dayısı Pertev Bey’in kızı Selmin’in aşkları, aralarında söz kesilmiş olduğu hikâye edilmiştir.

¹³ Yirmibeş-yirmialtı yaşlarında şehid düşen Hâlet’in husûsî hayâtı ve mâcerâları, muhtelif karakterleri, onu yakından, tanıyan Fâlih Rıfkı’nın bir yazısında anlatılmıştır. Aynı cephede bulunan

ŞEHİD MEZÂRİ

— Hâlet'in Rûhuna! —

Söyle bana, ıssız gece,
Ziyâların neye paslı?
Mor sulara titredikçe
Yıldızların, durur yaslı.
Belli, benzin benden solgun;
Onu bana n'îçin sordun?

Onu sordum; çünkü çölden
Dün, kimsesiz, geçiyorken
Birden, gördüm kan içinde,
Bir uzak duman içinde..
Dediler: «O bur'da öldü,
«Kızgın kumlara gömüldü!»

*

Söyle bana, kimsesiz ay,
Kalbindeki o elemi!
Şu sulara bir kırık yay
Senden düşüp inledi mi?
Belli, kalbin benden vurgun,
Onu bana n'îçin sordun?

Anlatayım: Geçen gece
Boş çöllerde gezindikçe,
Sessiz, kimsesiz bakındım:
Mezârına pek yakındım!

müellif, onun nasıl şehid düştüğünü, bu yüzden, destanlaşmış bir çerçeve içinde ün kazandığını, ondan bahsettiği bu yazısına, «yakında harp menkabelerine dâir» yayımlayacağı kitabında da yer vereceğini kaydetmiştir (**Yeni Mecmûa**, c. III., nu. 55, 1 Ağustos, 1918 : **Hâlet ve Arkadaşı Memduh**).

¹⁴ **İkdâm** gzt. 18 Temmuz, 1916. **Prof. Dr. Fuad Köprülü'nün Şiirleri** adındaki araştırmamızda, (Bk., yukarıdaki not-2., s. 646, 47. not), Fâlih Rıfkı'nın yazısını henüz görmediğimiz için, Hâlet'in Çanak-kal'a Savaşı'nda şehid düştüğünü yazmıştık; bu yanlışımızı düzeltiriz.

Dediler: «O bur'da öldü;
«Lâkin göklere gömüldü!»

*

Söyle bana, gamlı yıldız
Gözün neye yaşla dolu?
Bak, karşıda sessiz sessiz
Sana bakar Anadolu..
Belli, gözün benden durgun;
Onu bana n'îçin sordun?
Âh, n'îçin mi? Ben dün akşam
Sarı çöle verip selâm
Şehidlerden sordum haber,
Mezârını bilmediler...
Dediler: «O bur'da öldü;
«Bilmeyiz, ner'de gömüldü!»

*

Söyle bana, zulmet yeli
O çöllerden ne haber var?
Karanlığın gizli dili
Bilsen, bana ne fısıldar..
Belli, sesin benden yorgun,
Onu bana n'îçin sordun?
«Dün sordum çölden geçerken,
«Kervan mı kalktı bu yerden?»
Kumlarda bir ufak tümsek,
Ne bir diken, ne bir çiçek!
Dediler: «O bur'da öldü;
«Türk'ün kalbine gömüldü!»

Armağan ettiği şiirlerinin sayısı onbiri bulan Fuad Köprülü'nün, ithâf olunan ilmî yazıları yok denilecek kadar azdır; ilim sâhasında ön safta yer alan otoritelerden olduğunu gözönüne alınca, bunun sebebi anlaşılmış olur. Henüz çocuk denilecek yaşta iken, babası Fâiz Bey'in kütüphânesinden faydalanarak R. Ekrem'in **Zemzemesi**'ni de okuduğunu bize söylemiş olan Fuad Köprülü, yirmiiki yaşında yazdığı **Şeyh Gâlib** adlı makale dizisini, o devrin üstâdı Recâ'î-zâde Ekrem'e

ithâf etmiştir; gerek bu araştırması, gerek bundan önce yayımlanan **Nijat Ekrem** hakkındaki tahlil yazısı dolayısıyla ⁽¹⁵⁾ onu tanımak isteyen R. Ekrem'i, Süleyman Nazif ile gidip ziyaret etliğini, çok sayılan, yanında bulunanların âdetâ el-pençe divân durduğu, çok vakur bir şahsiyyet olduğunu yine kendisinden öğrenmiştik. **Orta Zaman Anadolu Kitâbeleri Reper-tuvarı (297 - 857)**, **Önsöz**'ü ile, üç kitâbe metnini, bunlar üzerindeki araştırmalara dâir bibliyografya bilgisini içine alır; iç kapağında, «Reis-i Cumhur Kemâl Atatürk'ün yüksek himâyeleri altında 20 Eylûl, 1937'de Dolmabahçe Sarayı'nda toplanan İkinci Türk Tarih Kongresi'ne armağan» cümlesi vardır ¹⁶. Demokrat Parti'nin zaferi için yılmaksızın mücadelelesini sürdürdüğü sırada, gazetelerde her gün siyâsî makaleler yayımlamakta idi; mevzû bakımından bunlardan farklı olan **Münâkaşalar - Biraz da İlim Sohbeti** başlıklı yazısını, çok sevdiği ve takdir ettiği yakın dostu "Doktor Adnan Adıvar'a" sunmuştur ¹⁷.

II. FUAD KÖPRÜLÜ'YE ARMAĞAN EDİLEN ESERLER

Fuad Köprülü'ye sunulan yazıların tarih bakımından en eskilerini şiirler teşkil eder. Şimdilik, bunlardan ilkinin, Tah-

¹⁵ Bu araştırmanın tefrikası **Servet-i Fünûn**'da beş nüsha sürmüştür. (c. XLIV., nu. 1110-18, 30 Ağustos, 1328/12 Eylûl, 1912 v. d.). S. N. Özerdim'in çok emek vererek hazırladığı **F. Köprülü'nün Yazıları** adlı bibliyografyada (**Türk Dili ve Târîhi Hakkındaki Araştırmalar — 1**, Ankara, 1950, T. Tarih Kurumu Basımevi, s. 167), **Şeyh Gâlib'e Kadarkı Osmanlı Şiiri** adlı araştırma da, bu dizinin devâmı gösterilmiştir (c. XLIV., nu. 1119, 1 Teşrin-i sâni, 1328/14 Kasım, 1914): bu sonuncunun ayrı bir makale olarak alınması doğru olacağı düşüncesindeyiz. F. Köprülü'nün Recâ'i-zâde Ekrem ile nasıl tanıştığı, onun şahsiyyeti ve eserleri hakkında fikirleri, hâtıraları için bk., **Üstâd Ekrem, Tasvîr-i Efkar** gzt., 14 Şubat, 1914; R. Ekrem'in ölümü dolayısıyla yazılmış, **Bu Günkü Edebiyat** adlı eserine de alınmıştır (İst., 1924, Cihan Birâderler Matbaası, s. 289 v. d.).

¹⁶ Ankara Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesi Orta Zaman Tarihî Semineri Çalışmaları, Çıkaran: Fuad Köprülü, Seminer talebesinden Hakkı Savran, Hulûsi Kaynak, Osman Turan, Salâhaddin Çetin-türk'ün yardımlarıyla. İst., 1937, Devlet Matbaası.

¹⁷ **Vatan** gzt., 29 Ağustos, 1949.

sin Nâhid'in 1322 Nisan'ında (1906) yazdığı **Benim Rûhum** adlı uzun şiiri olduğunu söyleyebiliriz¹⁸. Ahmed Hâşim, 1910'-da basılan,

Kalbim
Benim bir ormandı,
Bir büyük orman;
Ve gölgelerde revân
Olan hafî suların şevk-ı muttaridi
Dağıtırken sükûtu beyhûde,
Düşünürdüm ki hangi gün, ne zaman,
Ne zaman
Girecektin o kalb-i mes'ûde?

mısrâları ile başlayan **Gelmeden Evvel**'i F. Köprülü'ye sunmuştu; bu yakınlığın sebebi, her ikisinin de, o yıllarda Senbolizm şiir cereyanına bağlı bulunmaları, dolayısıyla şiirlerinin aynı husûsiyetleri yansıtmış bulunmasıdır. Ahmed Hâşim, ömrü boyunca bu tarz şiirler yazmakta devâm etmiş, Fuad Köprülü ise, milliyet fikirlerinin daha çok kuvvetlenmeğe başladığı 1912'den itibaren Hece vezni ile, ba'zıları halk nazım şekilleriyle, mevzû'larını Türk Tarihi'nden, Balkan ve Birinci Cihan Savaşı'ndan alarak vatanî şiirler yazmıştır. Ahmed Hâşim, bu yüzden, "Bu günki irfânımızın başlıca rehberlerinden olan Köprülü-zâde Fuad Bey dostumuz, arkasında taşıdığı ulemâ kafilesiyle mâzînin o kadar uzaklarına gitmiş bulunuyor ki, artık zî-hayât olanlar için şekli gözle seçilemiyor, sesi kulakla duyulamıyor" diyordu¹⁹; böyle demekle, şüphesiz, onun yalnız ilmî araştırmalarına değil, eski Türk ozanlarını, Türk hâkanlarını canlandığı şiirlerine de dokunmuştur. 1910'da F. Köprülü'ye ithâf ederek yayımladığı **Gelmeden Evvel**'deki ithâf ifâdesini, bu şiirinin 1921'de **Göl Saatleri**'ndeki basımında çıkarmış olmasında, san'at anlayışı bakımından yollarının artık ayrılmış bulunmasının da te'siri

¹⁸ Tahsin Nâhid, **Rûh-i Bıkayd**, İst., 1326, Tanin Metbaası, s. 23.

¹⁹ **Gurabâhâne-i Lâklâkan**, İst., 1928, İlhamî-Fevzî Matbaası, s. 84.

görülür²⁰. Tahsin Nâhid, Ahmed Hâşim gibi, Celâl Sâhir de, F. Köprülü'nün Fecr-i Âtî'ye mensup arkadaşlarından idi; sunduğu yazılarından biri, nesir şeklindeki **Kitâb-ı Hayât**, öteki ise 1910 Kasım'ında yazdığı **Mesâ-i Melâl** başlıklı şiiridir. Bunlardan sonuncusu ile, F. Köprülü'nün **Melâl-i Mesâ** adlı şiiri ile, neşredeceği şiir kitabına **Mesâ-i Melâl** ismini vermediği tasarladığını da hatırlatmaktadır²¹.

Fuad Köprülü'ye sunulan ilmi eser ve armağanlara geçmeden önce, san'at çevresindeki arkadaşlarından Re'fet Avni'nin **Tetebbu'ât-ı Edebiyye**²², Ali Suad'ın **Üstâd Ekrem'in Resimleri**²³, adlı musâhabelerinin de ona ithâf edilmiş olduğunu söyleyelim.

Kubbealtı Akademi Mecmûası'nın 1974 yılına âit Temmuz sayısındaki, **Fuad Köprülü'nün Önsöz'üyle Basılan Eserler ve İmzâsız Bir Önsöz'ü** başlıklı araştırmamızda, onun "hayât ve eserlerinin inceden inceye araştırılıp aydınlatılmağa değer pek çok yönleri vardır. Çoğu, onun tavsiye ve teşvikiyle hazırlanıp basılan, yazdığı **önsöz**'lerle ilim dünyâsına sunduğu eserlerin araştırılması, şüphesiz, mühim cebbeleri arasında ön plânda yer almaz; fakat, fikir temâyüllerini, ilim adamlarıyla münâsebetlerini aydınlattığından, bir yana bırakılacak eserlerden değildir" demiş, **önsöz** yazdığı onbeş ilmi eser tesbit edebilmiş, bunlar hakkında kısaca bilgi vermiştik. Bu eserlerden yalnız ikisi —aşağıdaki eserlerden ilki ve üçün-

²⁰ Servet-i Fünûn, c. XXXIX., nu. 991, 20 Mayıs, 1326 (2. VI.1910); Göl Saatleri, İst., 1337, (1921), Evkaf Matbaası, s. 39.

²¹ **Kitâb-ı Hayât**, 11 Eylûl, 1326 (24. IX. 1910)'da yazılmıştır. (Servet-i Fünûn, c. XXXIX., nu. 1009, 22 Eylûl, 1326); her ikisi, şâirimizin **Siyah Kitap** adlı eserindedir (İst., 1328, Muhtar Hâlid Kitab-hânesi, s. 109, 88 v. d.). F. Köprülü'nün **Melâl-i Mesâ** ve **Mesâ-i Melâl** adlı şiirleri **Servet-i Fünûn**'da basılmıştır. (c. XXXIX., nu. 995. 1006; 17 Haziran, 2 Eylûl, 1326 (30 Haziran, 15 Eylûl, 1910). Şiirlerini içine alan **Mesâ-i Melâl** adlı kitabının neşredileceğini, **Hayât-ı Fikriyye**'sinin sonunda bildirmiştir. (İst., 1325, Uhuvvet Matbaası, s. 108).

²² **Servet-i Fünûn**, c. XLII., nu. 1075, 29 Kânûn-ı Evvel, 1327 (11 Ocak, 1912).

²³ **Türk Yurdu**, c. VI., nu. 3, 3 Nisan, 1330 (14. IV. 1914).

cüsü— kendisine armağan edilerek basılmıştır; armağan edilen aşağıdaki eserlerden diğerlerinde, **önsöz**'ü yoktur:

Abdûlbâki Gölpınarlı, (**Melâmîlik ve Melâmîler**, İst., 1931, Devlet Matbaası), "Bu eserimi, Türk edebiyatı tarihini kurarak gençliğe ilim yollarını gösteren ve çalışma zevkını veren Şarkıyyât bânisi aziz üstâdım Prof. Dr. Köprülü-zâde M. Fuad Beyefendi'ye ithâf ediyorum."

Ahmed Caferoğlu (Abû-Hayyân, **Kitâb al-İdrâk li-Lisân al-Atrâk**, İst., 1931), "Kırk yaşını idrâk etmeleri münâsebetiyle —Muhterem Üstâdım Prof. Dr. Köprülüzâde Mehmed Fuad Beyefendi'ye— ithâf ediyorum."

Nihad Sâmî Banarlı (**XIV. Asır Anadolu Şâirlerinden Ahmedî'nin Osmanlı Târîhi: Dâstân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman ve Cemşid ve Hurşid Mesnevîsi**, İst., 1939, Burhâned-din Matbaası), "İstanbul Üniversitesi'ndeki tedris hayatının yirmibeşinci yıldönümü dolayısıyla; eserimi, büyük Türk âlimi, üstâdım Fuad Köprülü'ye ithâf ediyorum."

Zeki Velidî Togan (**Tarihte Usûl**, İst., 1950; ikinci baskı, İst., 1969, Edebiyat Fakültesi Basımevi), "Arkadaşım Ord. Prof. Dr. Fuad Köprülü'ye Türk ilmini usûle kavuşturmak yolundaki mesâilerinin takdir nişânesi olarak ithâf olunmuştur."

Bütünü dört cilt tutacak olan, üç cildi basılan **Nâmık Kemâl'in Mektupları**'nın birinci cildinde (Ankara, 1967, Türk Tarih Kurumu Basımevi), **Önsöz**'den sonra, bu eserin hazırlanmasını, basımını teşvîkından dolayı, hazin bir münâsebetle, "Bu kitabı, ebedî kaybının birinci yıldönümü münâsebetiyle aziz hocam Prof. Dr. Fuad Köprülü'nün rûhuna ithâf ediyorum" cümlesi ile 28 Haziran, 1967 târihine yer verilmiştir.

*

F. Köprülü'ye armağan edilen eserlere, onun adına hazırlanan, fakat bir kişiye âit olmayıp muhtelif kimselerin yazılarını içine alan, **Fuad Köprülü Armağanı**, v.b. isimlerle basılan bir broşür ile iki eser, bir-iki mecmûa da dâhil edilebilir; ancak, mecmûamızın sayfa ölçüsünü daha çok aşmamak için, bir başka yazımızda bunlardan bahsedeceğiz.

Esas sâhası Türk edebiyâtı tarihi olan F. Köprülü, hukuk ve iktisat, din, v.b. sâhalarda, Türk tarihinin muhtelif kollarında çalışmıştır. Bunların hepsinin birleşik yönü, milli görüşle araştırılmış bulunması, türklüğü yükselten, fakat o zamana kadar karanlıkta kalmış mes'elelerin ilmin en ince metodlarına dayanılarak aydınlığa çıkarılmış olmasıdır. Yurt içinde ve dışında ciddi ilim adamlarınca bilindiği üzre ma'nevî ilimler sâhasında metodlu çalışmalar onun eserleriyle başlamıştır. Bu gerçeğe rağmen, unutturulmağa çalışılanlardan biri de F. Köprülü'dür; bunun başlıca sebepleri, Demokrat Parti kurucularının başta gelenlerinden, her ülkede eşine pek az rastlanılan büyük bir ilim adamı oluşudur. Bu yüzden, ölümündenberi dokuz yıl geçtiği hâlde, hakkındaki ciddi araştırmalar yok denilecek kadar azdır; çünkü ilim, içinde bulunduğumuz devirdeki kadar, hiçbir zaman bu kadar ayağa düşmemiştir. Şu ânda, kendisinin hiddetli ve üzgün, müstehzi bir tavırla, sık-sık tekrarladığı bir cümlesini, "Onları ki bilim, bilinen şeyleri tekrarlamak, benimki ilim.." dediğini hatırlıyorum. Milletler-arası Mevlânâ, Yunus Emre Kongresi, Karaca Oğlan Semineri, v.b. bilim toplantılarına her önüne gelen katılmakta, sunulan tebliğlerin çoğu, birkaçı dışında yeni hiçbir bilgiyi içine almamaktadır. İlmi teşvik süsü verildiği için, devlet hazinesinin esirgemediği maddî yardımı boşa gitmektedir: İlmin asil mâ'nâsı ardına gizlenilerek hazırlanan bu bilim oyunlarının, perde açılınca, turistik şekle büründüğüne, boşlukların folklor gösterileri, sergiler, ziyâfetler, v.b. eğlencelerle doldurulduğuna çok defâ herkes tanık olmuştur. İlmin bu seviyeye düşürüldüğü çevrelerde, F. Köprülü gibi ciddi ve büyük bir ilim adamının unutulmasını yadırgamıyoruz; onun gösterdiği yolda yürüyen genç ilim adamlarımızın çoğalmasını, ilmin lâayık olduğu seviyeye yükseltilmesini dilemekteyiz.

Ankara — 3 Haziran, 1975

Türk-İslâm Felsefesi

Prof. Dr. Nihat Keklik

Çok umûmî başlıklar altında, bir konuyu incelemek, gerçekten güçtür. Buna rağmen **Türk-İslâm felsefesi** deyince, nelerin anlaşılması gerektiğini belli etmek ve bunun için, ele alınacak hususları analitik şekilde göz önüne sermek, galibâ en selâmetli yoldur.

Bu sohbetimizde çok söz götüren problemlerden mümkün olduğu kadar kaçınmak zorundayım. Meselâ: İslâm filozofları vardır, fakat İslâm'da «felsefe» olmaz, yâhut da: İslâm'da ancak «hikmet» vardır, «felsefe» yoktur gibi, ancak satıhta yüzen ve bilgi bakımından pek değeri bulunmayan iddiâlar, saatlerce hattâ günlerce tartışılrsa, yine de her iki tarafı tatmin edecek bir sonuca ulaşmaz. Kanâatimce bu gibi mes'eleler yerine, biz kendi konumuzun belli başlı küçük başlıklarını, bir sıra dâhilinde göz önüne serip, bunları tartışmakla yetinmeliyiz. Sorularımız şunlardan ibâret:

- 1) **Felsefe ve hikmet nedir?** Faydası ve tatbik kaabiliyeti var mıdır?
- 2) **Umûmî tefekkür târihi içinde İslâm felsefesi'nin yeri nedir?**
- 3) **İslâm felsefesi ile Türk-İslâm felsefesi arasında nasıl bir bağlantı vardır?**

İşte bu gibi soruların cevaplarını bulmağa çalışmak, esas gaayemizi teşkil ediyor.

Felsefe nedir? Önce buradan işe girişelim. Hemen herkesin bildiği gibi bu söz, dilimize Arapça'dan geçmiştir. Oraya da, Antik Çağ'daki bir lisandan intikaal etmiş. Bunun aslı: **Filo-Sofia** tâbiridir; iki ayrı sözden meydana gelmiştir: **Filo** sözü, **sevgi** anlamına geliyor. **Sofia** ise, **hikmet** demektir. Şu hâlde «felsefe» (filo-sofia) etimolojik bakımdan «hikmet sevgisi» demek oluyor. Antik Çağ'ın bu tâbiri, hepimizin bildiği üzere, günümüzdeki Avrupa dillerine de, orijinal telâffuzuna yakın bir şekilde geçmiştir. (Meselâ: **philo-sophie**, **philosophy**, **philosfia** v.s. gibi.) Diğer taraftan **feylesof** sözü için de, aynı şeyler söylenebilir. Nitekim bu da «hikmeti seven» demek oluyor. Görüldüğü üzere, mes'ele buraya kadar olan kısmıyla son derece basit. Fakat «sevilen» bu şeyin kendisi, yâni «hikmet» (sagesse = wisdom = Weisheit) acabâ nedir?

— Şimdiye kadar, çeşitli filozoflar ve felsefe târihçileri tarafından verilen târifleri bir yana bırakacak olursak --**hikmet** âdetâ bir büyük «binâ» gibidir. Hikmet binâsı diyebileceğimiz bu kuruluşun, hiç olmazsa ismen varlığını, târih içinde de bulabiliyoruz. Nitekim Abbâsî halifesi **Me'mûn** (saltanatı m. 813-833) tarafından kurulmuş olan **Beyt'ül-Hikme**, lûgat anlamıyla **hikmet binâsı** demektir. Fakat söz konusu tâbir ile anılan şey, bir müessesedir. Yoksa bu tâbir ile gerçekte, **hikmet**'in ne olduğu anlatılmak istenmiş değildir. Hikmet binâsı, bildiğimiz binâlar gibi, çeşitli bölümlere sâhip bir kuruluştur: Onun bir zemîni, oturtulduğu bir arsası vardır. Bu âdetâ **hikmet**'in oturtulduğu **akıl**'a benzetilebilir. Sonra bu zemîn üzerinde kurulacak binânın bir projesi, bir plânı yapılmak gerekir. İşte kendi sistemini kurmak isteyen her filozof, tıpkı bir mühendisin plânı gibi, tefekkür eder, düşünür. Şu hâlde hikmet binâsının birinci unsuru **akıl**, ikinci prensipi de **tefek্কür**'dür. Tefekkür, gecenin karanlıklarında, âdetâ bir Boğaziçi vapurunun, aydınlık bastonu ile kendisine yol araması gibidir. Şu hâlde tefekkür, (lûgat anlamıyla düşünmek, fikir üretmek, kendisi için bir fikir edinmek), bir gaayeye yönelmiştir. İşte bu gaayenin gerçekleşmesi için de, bir takım kaaidelere dayanmak lâzımdır. Bu kaaideler, hep birlikte **mantık** denilen prensipler topluluğundan ibârettir. Demek ki **mantık**, hikmet binâsının teme-

lidir. Bu temel üzerinde ise, âdetâ tek tek tuğlaların üst üste konulması gibi, tek tek mefhumların birbirine eklenmesi ve hükümler çıkarılması sâyesinde, bilgilerimiz meydana gelmektedir.

Şimdi soralım: **Bilgi** nedir? Bilgi, bir «bilen» ile «bilinen» arasındaki bağlantıdır. Bu bağlantı ise, ancak bir **hüküm** ile mümkündür. Şu hâlde hükümlerimizin (mantık kaaideleri içinde) bütünleşmesi gerekiyor. Söz gelimi ben, birşey hakkında: «Bu nesne, beyazdır» dersem, bir hüküm vermiş olurum. Bu hüküm benim için bir bilgidir. Fakat bu bilgidен bir sonuç çıkarmak istediğim zaman, başka hükümleri de işin içine karıştırmak, yâni bir kıyas meydana getirmek zorundayım. İşte böylece mantığın kademelerini aşı aşı, **bilgi'den** (ki bir binânın münferit duvarlarına benzemektedir) **ilim'e** yükselmiş olurum. **İlim**, aynı cinsten bilgilerin birbirine bağlanması demektir. Bu da, söz konusu hikmet binâsı içindeki münferit odalara benzetilebilir. İşte bir mütefekkirin kurmak istediği hikmet binâsı, târih boyunca böyle çeşitli hücreleri, odaları bulunan, nev'i kendi şahsına münhasır binâlar gibidir. Nasıl ki her mühendis kendine göre bir binâ projesi veyâ plânı yaparsa, işte bunun gibi her filozofun da kendine mahsus bir tefekkür sistemi vardır. Bu sistem, felsefe'deki «ilimler tasnifi» dediğimiz şeye tekaabül etmektedir. Bu sebeple filozoflar, hangi ilimleri hangilerinin gurubunda göstermek istediğini, onları tasnif etme tarzı ile belli eder. İşte buraya kadar hikmet binâsının çeşitli odalarını, hücrelerini meydana getirdik. Demek ki hikmet binâsında her hücre, bir ilmi temsil etmektedir. Antik Çağ'dan itibaren her ilim bu hikmet binâsının ancak bir kısmıydı. Orta Çağlar'da da durum aynı idi. Bu sebeple gerek Antik Çağ filozofları ve gerekse İslâm filozofları günümüzde artık bağımsızlığını ilân etmiş olan pozitif ilimler dâhil, her çeşit ilmi kuşatmak zorunda kalıyordu. Söz gelişi **Aristoteles** (m. ö. 384-322) hem botanikçi, hem fizikçi, hem psikoloji mütehassısı, hem de biyoloji v.s. üstadı sayılıyordu. Çünkü bütün bu ilim dallarında kitaplar yazmıştı. Aynı şekilde İslâm filozoflarının da birçoğu felsefe çerçevesinde matematik, astronomî, tıp v.s. konularında otorite sâhibiydi.

Bu bakımdan bir Türk filozofu olan **İbn-i Sinâ** (m. 980-1037) hem **hakîm** hem de **hekîm** idi. Sâdece telâffuz farkı gösteren, fakat yazılış bakımından aynı olan bu iki söz, demek ki aynı mefhumdan ibârettir.

Şimdi gelelim son safhaya; kademeler hâlinde inşâ etmeğe çalıştığımız bu binâ henüz tamamlanmış değildir. Onun üzerine örtmek, bir çatı ile kapatmak lâzımdır. İşte felsefe, böyle bir binânın üzerini örten çatı gibidir. Bütün ilimler, onun altında veyâ bünyesinde toplanmıştır. Biraz önce temâs ettiğimiz gibi Eski Çağlar'dan Rönesans'a kadar olan 2000 yıldan fazla bir süre içinde, eski filozoflar, bu hikmet binâsının her hücreğine, her bölümüne, her odasına sâhipti. Fakat Rönesans'tan itibaren tıbbın, astronominin, matematiğin, psikolojinin ve diğer birçok ilimlerin bağımsızlık kazanması sebebiyle, tıp, astronomi, matematik psikoloji v.s. hücrelerine tabipler, astronomlar v.s. yerleşmeğe başladı ve filozoflar bu bölümlerden dışarı atıldı. İşte günümüzdeki filozofun elinde, ancak dört tâne hücre veyâ oda kaldı. Bunlar da: **Mantık, metafizik, ahlâk** ve bunun bir yan konusu olan **estetik** disiplinlerinden ibârettir.

Şimdi bir defâ daha soralım: Hikmet nedir? **Hikmet** şu hâlde bu binânın ancak bütünüdür. Küllî bir kavramdır. Onun mâhiyetini târif etmek için hikmetin bölümlerine dâir açıklamalarda bulunmaktan başka çâremiz yoktur. Onu ancak tahlil edebiliriz yoksa târif edemeyiz.

Felsefede **mantık** ve **ahlâk** disiplinleri, tatbîk edilmek için okunan ve öğrenilen ilim dallarıdır. Nitekim mantık, doğru düşünmenin ve ahlâk ise doğru yaşamının prensiplerini vermektedir. Nasıl ki ticâret bir ilim ise ve bunun yanı sıra aynı şey bir san'at (pratik) hâline gelirse; nasıl ki tıp bir ilim ise ve tatbîk edildiği zaman bir san'at hâline gelirse, işte tıpkı bunlar gibi felsefe dahî, kendi başına bir ilimdir; fakat -ahlâk ve mantık disiplinleri hâlinde- tatbîk edildiği zaman, bir san'at hâline gelir. Şu hâlde felsefede âlim değil, **san'atkâr** olmak, onu tatbîk etmek ve yaşamak da gerekiyor.

Üzerinde durmamız gereken ikinci noktaya gelince: **Umûmî tefekkür târihi** ile **İslâm felsefesi târihi** arasındaki bağlantıyı ele almamız gerekecektir.

İnsanlıkta ilk fikir hareketlerinin nerede ve ne zaman başladığı hususlarında, çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Her ne kadar bugün kesinlikle Antik Çağ düşünce târihini belli bir bölge ve millete mâl etmek temâyülü kuvvetlenmiş ise de, bu temâyülün daha 19.asırdaki bâzı felsefe târihçileri tarafından reddedildiğine de şâhit olmaktayız. Fakat şurası muhakkaktır ki insanlığın tefekkür târihi, âdetâ bir zincirin halkalarının birbirine bağlanması gibi, devamlılık gösteren bir gelişmedir. Gerçi bu gelişmenin târihi seyrinde, birbiri ardına birçok filozoflar gelmiş ve bunlardan bâzıları birbirlerini ya reddetmek yahut da geliştirmek yolunu tutmuştur. Fakat kesinlikle biliyoruz ki bu filozoflardan hiçbirisi, insanlığın başlıca merhalelerini teşkil eden metafizik, fizik ve psikolojik krizleri hâlledebilecek bir kat'iyete ulaşamamıştır. Nitekim 18. asır Fransız mütefekkirlerinden birinin dediği gibi, şimdiye kadar birçok filozoflar çıkmıştır: Şâyet bunlardan bir tânesi doğru olsaydı, diğerlerinin ortaya çıkmasına ihtiyaç kalmazdı. İşte bu sözler dahî gösteriyor ki, felsefe târihi boyunca şimdiye kadar çıkan filozofların arkasından birçok yeni filozoflar daha çıkacak ve «hakikat» lafzıyla ifâde edilmek istenilen “kâinâtın sırları” üzerindeki tartışmalar, kıyâmete kadar sürüp gidecektir.

Târih boyunca her filozof, kendinden öncekilere ya birşey borçlu olur yahut da onları reddetmek temâyülünü taşır. İşte esaslı olarak İslâm dünyasında milâdî IX. asırdan itibaren çıkmağa başlayan **naturalist** (fizikçi) ve **maddeci** (materyalist) filozoflar ve sonra da onları tâkiben çıkan **Meşşâî** filozofları v.s., hep bu târihi gelişmenin içinde mütâlâa edilmek zorundadırlar. Evet bir İslâm felsefesi devresi, milâdî IX. asırda başlıyordu. Fakat İslâm dünyasının ilk filozofları ve ilim hareketleri, bugün artık şüphe etmeksizin bildiğimiz bir takım tercüme hareketlerinin neticesi ve belki de yeniden neşv ü nemâsiydi. Çünkü pek kısa bir zamanda askerî başarılarını ve fütûhatını tamamlamış olan İslâmiyetin, tefekkür için yapması gereken çok şeyler vardı. Fakat bu sâhada İslâm önce-

sinde, İslâm milletlerinin elinde hemen hiç malzeme yoktu. Bu malzemeyi, mutlakaa başka bir yerden sağlamak icâb ediyordu. İşte (önceki safhaları bir yana bırakacak olursak), bilhassa Abbâsî halifesi **el-Me'mûn** zamanında başlayan büyük bir tercüme hareketi sâyesinde, Antik Çağ tefekkürünün İslâm dünyasına aktarılması mümkün oldu.

Mübâlâğaya kaçmak doğru değil; gerçekte bu tercüme hareketi ve maddî menfaat mukaabilinde bu işi tekeffül eden **Süryan**'lar, kültür aktarmaları târihi için, çok güzel bir nümûne teşkil eder. Ammâ bu faâliyet içinde, Antik Çağ'ın bir kopya gibi İslâm dünyasına aktarıldığını sanmak da büyük bir yanılma olacaktır. Her ne olursa olsun, **Sokrates**'den, **Platon**'dan, **Aristoteles**'den ve daha birçok filozoflardan müslümanların bu sâyede haberi olmuştu. Bu filozofların ve daha birçoklarının hayatları, eserleri ve düşünceleri, -aşlına tam sâdık olmasa bile- öğrenilmişti. Bu putperest düşüncelerin inançlara taallûk eden unsurlarını, müslümanlar İslâmî bir renge boyadılar. Hattâ bununla da kalmayıp, Antik Çağ filozofları arasında, yukarda sözü geçen **Sokrates**'in, **Platon**'un, **Aristoteles**'in dahi İslâmî bir hüviyete sokulmasına çalıştılar. Bu mes'ele de şöylece gerçekleşti: Bugün çoğu elimize geçmiş olan ve en eskisi 1000 sene kadar önceleri yazılmış bulunan bir takım felsefe târihlerimiz vardır ki, bunlar ekseriyetle müslüman fikir târihçileri tarafından meydana getirilmiştir. **İbn el-Nedîm** ve **İbn-i Cülcül** gibi onuncu asrın fikir târihçileri, bu Antik Çağ filozoflarının âdetâ "peygamber" olduklarına inanmaktadır. Çünkü onların anlattığına bakılırsa **Platon**, Allah'dan vahy telakkî etmekteydi. **Aristo** vefât ettiği zaman göklere yükselmişti. **Sokrates** çok ibâdet eden bir zâhid, hattâ mistik bir insandı. Hulâsa İslâm dünyasında öyle bir görüş meydana çıktı ki, İslâm felsefesinin bizâtihi «küfr» sayılmasını da bir yana iterek, kendilerine kaynak teşkil ettiğine inandıkları putperest filozofları bile âdetâ İslâmî bir hüviyete büründürdüler. Böylece anlaşıyor ki İslâm felsefesi ile ona öncülük eden Antik Çağ felsefesi, târihî seyrinde birbiriyle organik bütünlüğe sâhiptir. Fakat mâhiyetleri birbirinden başkadır. Tıpkı bal ve şekerin tatlı olmaları fakat bu tatların mâhiyetçe farklı sayılmaları gibi.

Batılı felsefe târihçileri Antik Çağ'dan başlayıp, felsefî fikirlerin gelişmesini günümüze kadar getirmek alışkanlığındadır. Milâttan önce yedinci asırda başlayan ilk felsefî hareketler, bir zaman geliyor ki, nöbet değiştirmek sûreti ile İslâm dünyasında devâm ediyor. İşte bu sebeptendir ki Batılı felsefe târihçilerinin eserlerinin belli bir bölümü, İslâm felsefesine ayrılmaktadır.

İslâm dünyasındaki bu faâliyet ve öncülük ne yazık ki milâdî onüçüncü asırda artık zayıflamağa başlıyor. Avrupa ise bu sıralarda —dokuzuncu asırdan beri— karanlık çağlar içindedir. Tenevvür etmek üzere kendine rehber arıyor ve bunu, en belli temas noktası olan **Endülüs**'te buluyor. Endülüs yoluyla Lâtin Avrupa'ya İslâm felsefesi ve ilimleri aktarılmaya başlıyor. Bu da yeni bir tercüme faâliyeti sâyesinde gerçekleşiyor. Fakat bu seferki mütercimler, çoğunlukla Yahudiler'dir. Sonra bu **Lâtince** tercümeleri uyanış devri tâkip ediyor ve Yeni Çağ felsefesi doğuyor. Bugün dikkatli nazarların fark edebileceği birçok felsefî görüşler, dâimâ İslâm filozoflarından aktarılıyor; fakat Avrupalı filozofların şahsî buluşları olarak gösteriliyor.

Büyük âlimlerimizden rahmetli **İsmâil Hakkı İzmirli**'nin küçük bir eseri var; **Mukaayese** ismiyle (kısaca) anılan bu kitapçıkta merhum, hangi Avrupalı mütefekkir ve âlimlerin, hangi İslâm âlim ve mütefekkirlerinden ilhâm aldığını, kısa notlar hâlinde göstermektedir. Bu notlar için kaynak da gösterseydi, günümüzdeki araştırmacılar için, büyük bir kolaylık sağlamış olacaktı. Bütün bu müşâhedelere ek olarak biz de, sunları ilâve edebiliriz:

Tanınmış Fransız filozofu **Descartes**'in, çok ün kazanan bir sözü var: **Cogito ergo sum** (= Düşünüyorum, şu hâlde varım) sözlerinden ibâret olan bu cümle, asırlarca evvel yetişen **Muhyiddin İbn el-Arabî**'ye âit bir eser olan **el-Bulga fi'l-hikme** (Felsefede yeterlik) adlı eserde formüllemiştir. Burada, bir **şüphe eden**'in, herşeyden **şüphe** edebileceği fakat, kendisinin **şüphesinden şüphe edemeyeceği** ifâde edilmektedir. İşte **Descartes**'in şüphesi de, bundan başka birşey değildir.

Daha sonra, ünlü Alman filozofu **Leibniz**'in idealizminin ifâdesi olan; **Bu kâinât, en güzel şekilde yaratılmıştır** cümlesi, kelime kelime **Gazzâlî**'den alınmış görünüyor. Türklerin himâyesine mazhar olan ve bir eserinde Türkleri öven **Gazzâlî**'nin, aynı mânâyâ gelen sözlerinde **leyse fi'l - imkân, ebda'a mim - mâ kân** (Bu olandan, kainâttan, daha güzeli, mümkün değildir) deniliyor. **Gazzâlî**'nin bu ismi taşıyan bir risâle'sinden başka, aynı sözler, **İbn ül-Ârabî**'nin **Futûhât** adlı büyük eserinde de, birçok defâlar tekrar edilmektedir.

Bu durumda, akla gelen suâl, şudur: **İbn'ül - Ârabî**'nin **Futûhât**'daki bâzı âhiret tasvirleri, **Dante**'nin **Divina Comedia** adlı eserinde bulunduğuna göre, acabâ **el - Futûhât el - mekkiye** dahî, **Lâtince**'ye tercüme edilmiş miydi? Böyle bir suâli haklı çıkaran sebepler ise biraz önce verilen numûnelerde görülmüyor. **Kezâ İ. Hakkı Erzurûmî**'nin **Mârifetnâme**'sindeki **tekâmül** (evolution) nazariyesinin de, **Darvin**'de tekrarlandığını görmüyor muyuz? Kısaca, gereğinden az şekilde incelenmiş olan, **Arapça**'dan **Lâtince**'ye tercümeler mes'elesi, bu gibi têsirlerin teker teker ele alınması, son derece lüzumlu bir araştırma sâhası teşkil etmektedir.

Şimdi gelelim sonuncu mes'elemize: Niçin sâdece **İslâm** felsefesi değil de, bunun yerine **Türk - İslâm felsefesi** tâbiri ve niçin bu felsefeye **Türk damgasını** vurmak? Bunun başlıca birkaç sebebi var: Önce en büyük **İslâm** filozofları **Türk** ırkından, **Türk** aslındandır: **Fârâbî** (870 - 950) ve **İbn-i Sînâ** (980 - 1037) gibi bütün **Avrupa'yı** düşünce têsiri altında bırakan filozoflar, özbeöz **Türk'tür**. Felsefeyi geliştiren diğer müttefekirlerden birçoğu da, **Türk** sultanlarının himâyeleri altında eser veren kimselerdir. **Muhyiddin İbn ül - Arabî**, **Gazzâlî** gibi büyük simâlar bunlara birer misâldir. Bir de komşu müslüman ülkelerin gayretkeşliği ile **Türk** değil başka milletlere mensup gösterilen mistik filozoflar var: Meselâ **Şihâbeddin Sühreverdî el - maktûl** bunlardan biridir. Hangi filozofun **Türk** olduğunu belli bir takım kıstaslara göre anlayabilmekteyiz. Bu kıstaslardan bir tânesi de **Türk** aslından olanların, dâimâ kısa **Arap-**

ça cümlelerle eser vermeleridir. İran ve Arap aslından olanların ifâdeleri ise, hem muğlâk hem de uzun cümleler hâlinde karşımıza çıkmaktadır. Bir de târihî kayıtlara, onların yaşadıkları bölgelere v.s. bakıyoruz ve yekûnleri oldukça kabarık bir sayıya ulaşanların dâimâ Türk olduklarını ve bizlerden çıktıklarını anlayabiliyoruz. İşte bu sebeple **Türk - İslâm felsefesi** tâbiri, mantikî bir zâruret hâline geliyor.

Böyle bir tâbiri seçmekteki ikinci zarûret ise, görüş zâviyesinden doğmaktadır. Çünkü **İslâm felsefesi**, büyük bir arena, geniş bir meydandır. Bu arenaya bakan araştırmacıların binâsında, birçok pencereler, değişik zâviyeler vardır. İngiliz araştırmacı bu arenaya İngiltere penceresinden bakıyor ve perspektivini buradan sağlıyor. Kezâ Fransız, Alman, Rus ve Japonlar'a varıncaya kadar birçok milletlerin araştırmacıları, İslâm felsefesine kendi açılarından bakmak alışkanlığındadır ve bu yüzden de herbirinin ulaştığı sonuçlar değişik oluyor. Şimdi bu durumda bizim yapmamız gereken, bu fenomene Türkiye penceresinden bakmak değil de nedir? İşte bu iki ana sebeptir ki, **Türk - İslâm felsefesi** tâbirini, **İslâm felsefesi** tâbirine tercihli kılmış oluyor.

Eski bir tâbir vardır: "Herşey aslına rücû eder". Bizim de aslımız, tevârüs ettiğimiz islâmî bir kültürün bütün bütün türk-leştirilmiş olmasıdır. Dünyâya târih boyunca hâkimiyetimizin, bütün insanlığa nümûne teşkil etmemizin prensibi, henüz yeni adımlar hâlinde açılmış olan yolda devâm ederek, aslımıza rücû etmekten ibâret hiç olmazsa bunu ümîd etmektir.

K A S İ D E

Biz şevkine hayrân oluruz fasl-ı bahârın
Âhengine dâmen tutarız leyl ü nehârın

Yârin bizi nâlân edemez cevır ü cefâsı
Gül neş'esi var katlanırız zahmine hârın

Yâranla bugün bağçede sermest-i şerâbız
Kuşlar gibiyiz âşıkıyız geşt ü güzârın

Gam bizden ırak mey gibi bir şerbetimiz var
Bir katresi kim şeker eder zehrini mârın

Meyletmeyiz ey devr-i cefâ mâl ile câha
Devreyledik ikbâlini ağıâra o bârın

Gül devredilirken tutulup çeng ü rebâba
Dil bağladık ilhâm ile esrârına târın

Ey zevk-ı tarab ey yüce hânende-i şeydâ
Bendeyledi cânâna hemin asma-karârın ⁽¹⁾

Çün dâmına sayd oldu gönül zülf-i nigârın
Elhak yine Mansûr'u biziz kurduğı dârın

Cânâ sana geldik reh-i aşk üzre kabûl et
Yok zerresi aşk içre gezen teşnede ârın

Gir külbe-i ahzân-ı harâbında ser-â-ser
Gör hâlini dâd eyle meded bâde-güsârın

(1) Asma-karâr: Türk mûsikisinde bir eser içinde yapılan geçici karardır.

Gam meşrebimiz şimdi bizim ey gül-i rânâ
Hep verdiği gam sen gibi bir neşve-nisârın
Değdikçe düşer gamzelerin tâze bedenler
Her dem korunur nîce kemankeşle hisârın
Ağyâr ise cânânını nisyâna bırak der
Mümkün mü kurulsun dil-i şeydâda mezârın
Yok methedecek neyleyelim dehr-i denîde
Bir hayr işi hayfâ ki bugün bâý ü kibârın
Şîrinde sadeplerle gezer cevher-i mânâ
Bir bahr-i sadâsın ki bugün nerde kenârın
Şimdengeri î'lân edilir şîr-i hüner-mend
Billâh uzanır böylece eflâke menârın
Meydân okuyup şîr-i terin nazm-ı frenge
İlhâm iletir belki mukallidlere nârın
Eslâfa dedik bir de bizim tuhfemiz olsun
Zîrâ bilinir lezzeti onlarca bu bârın
Derler ki senindir nice dem gölgesi Ayvaz
Nisyâna gömülmüş şu asır-dîde çenârın
Bir özge temâşâ diler ey Hazret-i Bârî
Eslâfa bu dem ermek için bende-i zârın
Garkeyle müdâm âteş-i gülşende şerâba
Hasret gül-i gülgûna bu nâlende hezârın

Beşir Ayvazoğlu

MÜSTAGRİB'ler

Cemil MERİÇ

Uçuruma Açılan Dehliz :

Tanzîmat, uçuruma açılan dehliz. Bu tereddidler berzahında düşe kalka ilerleyen kervanın öncüsü, ulemâ değil artık; üç-beş şâir, bir-iki gazeteci yâni bir avuç kalem efendisi. Hepsinin ortak vasfı: Batıcılık. (Onlara bunun için müstagrib diyoruz.)

Birer çocuktan ilk müstagribler, şımarık, hayâlperest. Mefhumlar ve müesseselerle oynuyorlardı. Binbir hayalle yelken açtıkları küfür diyârından, kanatları kırık, kalpleri yaralı döndüler.

İki ayrı dünyânın ilk şuurlu temâsıydı bu. Bir yanda yaşlı ve yorgun bir medeniyet. Ötede bir tilki «uygarlık». Elbette ki aldanacaktık.

Avrupa'nın dinî bâtılları karşısında gösterdiğimiz dikkati, siyâsî yalanları karşısında gösteremedik. Misyonerin karşısında ümmet vardı: Uyanık, tecrübeli bir ümmet. Siyâsî misyonerin muhâtabı aydınlı, îmânını kaybetmiş, köksüz ve ufuksuz bir aydın.

Avrupa'nın Yeniçerileri :

Osmanlı, kâfir çocuklarına kendi rûhunu nefhetmişti. Aydınlatarak dost yapmıştı düşmanı, aydınlatarak ve benimseyerek. Bir çağrıydı yeniçeri; kardeşliğe, adâlete, mutluluğa. Avrupa kelimelerle büyüledi intelijansyamızı, kelimelerle yâni yalanla. Nassı mukaddesler dünyâsından kovan intelijansya, Avrupa'nın siyâsî mitoslarına teslim oldu. «İzm»ler irfan kalemize sokulan tahta at. Jön-Türkler Avrupa'nın yeniçerileri.

Genç Osmanlılar'dan genç sosyalistlere kadar Türk inteli-

jansyasının hâkim vasfı değişmemiştir; müstagriblik. İki yüz yıldır tereddiler dehlizinde ilerleyen bu kaafîle, bir ışık kaynağı olmaktan çok, sırları dökülmüş bir ayna. Neyi aksettiriyor? Batı'nın batıllarını. Zavallı müstagribler kervanı... Yıllarca dolaştı Avrupa'da ve bu uzun yolculuktan bir avuç konfeti ile döndü; bir avuç konfeti yâni mânâsını anlamadığı üç - beş kelime.

Hürriyet: Kölelerin Tanrısı :

Müstagriblerimizi hüsnüne esir eden ilk Avrupalı dil-dâde: Hürriyet. "Liberté" yi Osmanlılaştırmak için Farsça'dan bir kelime uydurmuşuz: Serbestî, İlk defâ Gülhâne Hatt-ı Hümayunu'nda boy gösteren bu lâfız, sahneyi Arapça'dan gelen bir rakibeye terketmiş; hürriyet. Garip değil mi? Türkçe'de böyle bir mefhûm yok. Dünyânın en ser-âzad kavmi, dizgin tanımayan mizâcını belli bir kelimeyle ifâde etmek istememiş. Hürriyet, haysiyetinden mahrûm edilmiş yığınların rüyâsı. Sırtında kamçı izleri taşıyan içtimâî bir sınıf bütün emellerini o üç hecede bayraklaştırmış.

Yeni Osmanlılar, düşmanlarının eski dil-dâdesine gönül verdiler. Hürriyet yaşanmış bir gerçek değil, bir tılsımdı onlar için, bir "açıl susam açıl" dı.

Sâdullah Paşa'ya göre medeniyetin yaratıcısı hürriyettir. "Hürriyet olmayınca güven olmaz, güven olmayınca emek olmaz, emek olmayınca servet olmaz, servet olmayınca saâdet olmaz". Paşa "İçtimâî Mukaavele"yi okumuş muydu, bilmiyoruz. Ama bu bir ses değil, bir yankı. Şâir güftesini bilmediği bir şarkıyı tekrarlamaktadır.

Hürriyet, yaşanan bir gerçektir Osmanlı için, Müslüman-Hristiyan teba'-ı şâhanenin teneffüs ettikleri havaydı. Sınıfsız bir toplumda hürriyet ne demektir? Kimin için hürriyet, kime karşı hürriyet?

«Constitution» Aşıkları:

İntelijansyanın gönlünü çelen bir başka yosma da: Constitution. Bu tehlikeli dil-dâdeyi Yeni Osmanlılar'a ilk tanıtan Mısırlı bir paşa: Mustafa Fâzıl.

Gerçi, Gülhâne Hatt-ı Hümâyûnu da bir nevî kaanûn-ı esâsî Şinâsî'ye göre:

**Bir ıtknâmedir insana senin kanunun
Bildirir haddini Sultana senin kanunun.**

Sanki toprak kölelerinin kamçı altında inledikleri bir ülkede ve Reşid Paşa'nın kanunu, o muhtarip yığınları (yalnız o muhtarip yığınları mı, bütün beşeriyeti) haysiyet ve hürriyete kavuşturan bir azad kâğıdıdır. Reşid Paşa kimin ve neyin temsilcisiydi? Fransız ve İngiliz burjuvazisinin yâni yabancı bir liberalizmin.

Frenk hayranlığı Midhat Paşa'da bir kara sevdâ olur. Avrupa'yı Avrupa yapan, constitution'dur paşaya göre. Felâketlerimizin tek kaynağı: Constitution'suzluk.

Bu ithal metâi constitution, Nâmık Kemâl'i çileden çıkarır. Vatan şâirimiz de mutlâkiyetin baş düşmanı. O da kaanûn-ı esâsî için savaşmaktadır; ama bizim olan, İslâmın usul-i meşveretini genişleten yerli bir kaanûn-ı esâsî.

Liberalizmin bir başka hayrânı: Tunuslu Hayreddin Paşa. Toplumların ayakta durması için bir yasakçıya ihtiyaç var. Ama yasakçı da her istediğini yapamamalı. Demek her yasakçının selâhiyetini sınırlayacak bir başka yasakçı lâzım: Bu ya şeriat-ı ilâhiyedir, ya aklın veyâ törenin kanunları. Ama bunlar kendi kendilerini koruyamazlar. Yapılan bir haksızlığı kim önleyecek? Paşanın cevâbı müphemdir: "Ulemâ-i kirâm ile halkın ileri gelenleri." Evet, meşveret, Kur'an'ın esas umdelelerinden biri. Pâdişâhın bir "ehl-i hâl ve akd" (bağlayan ve çözen erler) zümresiyle istişâre etmesi biricik çıkar yol.

İslâmiyetle liberalizmi uzlaştırmağa çalışan Paşa, büyük güçlüklerle karşı karşıyadır. Hilâfet ile liberalizm, başka iklimlerde doğan, başka içtimâî şartlar içinde gelişen iki ayrı müessese. Hayreddin de Âli Paşa gibi düşünür: Devlet-i aliyeye, geniş bir halk temeline dayanan bir millet meclisi için kâfi derecede olgunlaşmamıştır. Fransız ihtilâli kavmiyet duygularını kamçılamıştır. Zimmîler bağımsızlık peşindedirler.

Kaanûn-ı esâsî, belli bir içtimâî zümrenin çıkarlarını koruyan kâğıttan çit. Gaaliplerin zorla imzâlattıkları senet. Kaa-

nun-ı esâsî ile korunmak istenen kimin çıkarlarıydı? Hristiyan ekalliyetlerin. O hiyânet vesîkasını Halîfe-i Rûy-ı Zemîn'e imzâlatmağa kalkışan kimdi? Zıpçıktı ve sarhoş bir vâlî eskisi.

Meşrûtiyet kelimesi de bir başka ucûbe; gaflet ile cehâlet'in izdivâcından doğdu. Fransızca constitution'la condition'u birbirine karıştıran nev-zuhûr ulemâmız charte'ı Türkçe'deki şart sanarak dilimizi yepyeni bir kelimeyle zenginleştirdiler: hükûmet-i meşrûta (şarta bağlı hükûmet).

Avrupa'nın Şimdiki Civilisation'u Yâhut...

Bu lâfız sevdâsının başımıza sardırıldığı bir başka belâ da; medeniyet. Umrân'ı niçin attık? Attık çünkü, umran yaşadığımız ve yarattığımız bir gerçektir. Reşit Paşa'nın, "terbiye-i nas ve icrâ-i nizâmat" olarak târife yeltendiği civilisation ise esrarlı bir mefhumdu. Elbette ki, bu Avrupalı dil-dâdeye yeni bir isim bulmak lâzımdı. II. Mahmud'un Viyana sefir-i ke-biri, Sâdık Rıfat, medîne'den medeniyeti üretti: «Avrupa'nın şimdiki civilisation'u yâni usûl-i me'nûsiyet ve medeniyeti..» Demek ki, belli bir ülkeye, belli bir devre mahsustu civilisation; ne umrandı, ne irfandı, ne çelebilik.

Nâmık Kemâl'in coşkun belâgati bu nev-zuhûr kelimeyi efkâr-ı umûmiyeye şöyle tanıtır: "Medeniyet, âsâyîşte kemâldir." Avrupa'yı fuhşiyat ve rezâletleriyle taklîde kalkmak, halâların en büyüğü. Batı'dan yalnız hakâyık-ı ilmîyeyi almalıyız, dünyânın hiçbir tarafında değişmeyecek olan hakâyık-ı ilmîyeyi.

Yeni Bir Şehrâh-ı Medeniyet mi?

Müstağriblerimizin son aşkı: Sosyalizm.

Yeni Osmanlılar ondokuzuncu asrın bu genç ve esrarlı ilâhesiyle komünonun kan ve barut kokusu içinde tanıştılar. Mâhiyetini bilmedikleri bu kavgada, cedleri Osman Bey gibi, ezilenlerin yanında yer aldılar. Yurtlarına dönünce, Avrupa'nın o müşfik ve hayırperver ilâhesi unutuldu. Marx'ı tanımışlar mıydı? Sanmıyoruz. 1871 Fransa'sında, sosyalizmi Marx'dan çok Proudhon bayraklaştırır.

Âlî Paşa, müdebbir bir vezir olarak, sosyalizmin hudutlarımızdan içeri girmemesine çalışır. Sosyalizmi ne yapacaktı

Devlet-i aliyye? Avrupa'ya âit bir hastalıktı bu. İslâmiyet sınıf tezadlarını keskinleştirmemişti. Batı'dan gelen bu isyan ve ızdırap çılgılığına ilk kulak kabartanlar Mısırlı aydınlar oldu. Sosyalizmin islâmîleştirilmesi veyâ araplaştırılması işinde baş rolü oynayan: Efganlı Cemâleddin, (1838 - 1897). Filhakika, iştirâkiyyeyi çağdaş mânâda kullanan ilk yazarlardan biri o. Cemâleddin, iştirâkiyye kelimesinin kalabalıklar üzerindeki büyüsünü hemen kavrar. Gerçekten de, iştirâkçilik, Şark'ın binbir zulümle ezilen yoksul yığınları için refah ve adâlet rüyâsıydı. Evet, Batı'nın sosyalizmi ile İslâm'ın iştirâkiyyesi ayrı ayrı mefhumlardı. Batı sosyalizminin kaynağı kin idi Cemâleddin'e göre.. Adâletsiz idârecilerle, hakkâniyetsiz kaanunlara karşı duyulan isyandı. Avrupalı zenginler, işçilerin alın terlerini sömürerek palazlanmışlardı. Avrupa sosyalizmi kiskançlığa dayanıyordu. Yoksullar elbette ki başkaldıracaklardı. Ama zaferle taçlanamazdı böyle bir sosyalizm. Temelinde dînî duygular yoktu. Meşrû fakat şuursuz bir isyan. Oysa iştirâkiyye —başka bir tâbirle İslâm sosyalizmi— İslâm'ın bir parçasıdır. Ayrıca İslâm kavimlerinin göçebelik ve putperestlik devirlerindeki mizaçlarına da uymaktadır. Sosyalizmin ilk tatbikçileri, sahâbeler. Efganlı, İslâm feragattır diye devâm eder, tevâzûdur, adâlettir. İslâm sosyalizmi ebediyyen yaşayacaktır; yaşayacaktır, çünkü insanın en asil duygularına hitâp ediyor. Yaşayacaktır, çünkü, ilhâmını Kur'an-ı Kerim'den alıyor.

Abduh'un hocası bir dünyâ vatandaşıydı. O pervâsız düşünce Don Juan'ı için sosyalizm sığınılacak son mâbetti. Binbir hayal kırıklığına uğradıktan sonra yoksullara yeni bir ümit aşlamak istiyordu. Oysa Osmanlı entelijansyası içinde asâlet ve asliyyetlerini koruyanlar için sosyalizm şüpheli bir metâdır. Çağın en gerçekçi kafası Cevdet Paşa, Avrupa'ya zirveden bakar. Avrupa, ihtiyar şarkın bir "eskiler alayım"cısıdır Paşa'ya göre. Hak veyâ bâtil her fikrin kaynağı Asya. Hürriyet, Doğu'dan gitmiştir Avrupa'ya. Sosyalizm, komünizm, nihilizm gibi abesler bile Asya menşeli, Filhakika, Avrupa'da bu isimlerle sahneye çıkan kadîm İran'ın Mezdek âyinleri. Bu âyinlerin taşıyıcısı: Haçlı Orduları. Avrupa'nın "ibâhiyyun" mesleğine pek ziyâde istidâdı var, diyor Paşa. Çünkü, zengin-

lerle fakirler arasında uçurum doldurulamayacak kadar geniş. Birinciler sefâhata gömülmüş; ikinciler sefâlet içinde. Dîni fikirler ise mahvolup gitmektedir. Bir kelimeyle, Avrupa büyük bir tehlikenin, cihanşümûl bir ihtilâlin arifesinde. Böyle bir ihtilâl koparsa, namuslu insanların sığınacağı tek ada Devlet-i aliyyedir.

Paşa acıyarak bakar Batı'ya. Oysa sonraki nesil için, Batı'daki her yenilik inkâr kabul etmez bir tekâmüldür. İntelijansya kayıtsız - şartsız hayrandır Avrupa'ya; intelijansya, bil-hassa Avrupa irfânıyla doğrudan temâs imkânını bulan yabancı mektep mezunları. Zossiaia Skoli Rum Lisesi'ni bitirdikten sonra İstanbul'a gelen Yanya'lı Şemseddin Sâmî (1850 - 1904) için, sosyalizm "Medeniyet-i hâzıranın - Avrupa'yı ve belki birgün olur bütün küre-i arzı sarsacak ve cemiyet-i beşeriyenin hey'et ve sûretini değiştirecek - bir büyük hareket-i mâneviyesidir..." Tercüman-ı Şark başyazarı, insanlığı refah ve saâdete kavuşturacak olan bu rüyâyı benimsemiştir. Bir endişesi vardır: Sosyalizmin "iştirâk-ı emval" töhmetiyle lekelenmesi, İştirâk-i emval komünizmdir. Kökü Mezdek âyinlerine kadar uzanan bir abesdir komünizm. «Mûcîc ve tarafgirleri, dâimâ zuhurları akabinde müstehak oldukları cezâyâ» çarpılmış ve ammenin nefretine uğrayarak, "adlarıyla târihin ancak bir iki sahîfesini kirletmişlerdir". Sosyalizm ise, yeni bir "şehrâh-ı medeniyet"tir.

Hülâsa edelim: İntelijansyamızın sosyalizm karşısındaki tutumu üç veche arzeder:

1) Sosyalizm bir ıztırap çılgılığıdır, bir direniş, bir şahlanış, bir kükreyiştir. Avrupa bu meşrû isyânı zaferle taçlandıramayacaktır, çünkü Avrupa sosyalizmi, büyük bir inanca, asil duygulara dayanmaz. Gerçek sosyalizm İslâmî sosyalizmdir. İslâmî sosyalizm yâni iştirâkiyye içtimâî adâlettir, mâzîde gerçekleşen, istikbalde de gerçekleşecek olan bir emeldir.

2) Sosyalizm Avrupa tarafından icad edilmemiştir. Yalnız, inkişâfına çok müsâid bir zemin bulmuştur Avrupa'da. İslâmın âdil dünyâsında yeri yoktur bu gibi sapıklıkların.

3) Sosyalizm, beşeriyet için bir kurtuluş yolu, bir "şehrâh-ı medeniyet"tir.

Genikalemler

K I T ' A

Aşk bahçesinin hâdimi ölmüş diye hârdan,
Günlerce giyahdan ⁽¹⁾ bile ol bağa kan aktı;
Bağban, dikenin cevriini çok çekti de ammâ,
Hâr-zâr da zarif bir gül-i şâhâne bıraktı.

M. Erdal Kılıç

(1) Giyah: Ot.

G Ö Z L E R İ N

Câna can-sûzâne sır söyler lisanmış gözlerin,
Simsiyah sevdâ süzüp câmâ sunanmış gözlerin.

Handeler ihsân ederken, bûseler ihsâs eder,
Kalbe merhem vâdeder ammâ yalanmış gözlerin.

Bülbülün göz yaşlarıyla merhametsiz yazdığı,
Derlenen gül yaprağından dâsitanmış gözlerin.

Gamzenin fettân edâsî, kirpiğin en yosması,
Sürmeler çekmiş süzülmüş, çift doğanmış gözlerin.

Kor yanak, nardan dudak, zincîr saçlar kaş bıçak,
Pek mükellef bir tuzak kurmuş yamanmış gözlerin.

Nâzenînim, ben fakîrim, gönlü ver gitsin Halim,
Fitnesinden anladım akla ziyanmış gözlerin.

Halim Kâmil Teoman

- KİTAPLAR -

Tahsin BANGUOĞLU, **Türkçenin Grameri**, Baha Matbaası, İstanbul, 1974, 630 sahife 50 T.L.

Önsöz'ü müteâkip oniki sahifelik bir **Giriş**'ten sonra kitap, **Ses Bilgisi**, **Yapı Bilgisi** ve **Sözdizimi** gibi üç ana bölümle devâm etmekte, **Adlamalar** (Terimler), **Başlıca Kaynaklar** ve **İçindekiler** ile son bulmaktadır.

Kitabı ortaya koyarken gözönünde bulundurmağa dikkat ettiği esâsları, yazar, **Önsöz**'de şöylece sıralamıştır: "1. İlk defâ olarak denediğimiz üzre dilimizin tasvirini kendi ayrıksı bünyesinden çıkarmak, 2. Bununla Birlikte Türk gramerini dünyâ dilleri ölçüsünde ortak ve yeni görüşlerden faydalandırmak, 3. Türk dilleri alanında yerli, yabancı araştırmalardan ve buluşlardan haberli bulunmak." (S.6). "Yazı lehçemizi esas alan bu el kitabı, Batı Türkçe'sinin bir **târihi grameri** olmağa yönelmemiş, bir **ayarlayıcı gramer** kalıbına girmekten de kaçınmıştır. Onu yine bir **tasvirci gramer** olarak ele almak doğru olacaktır." (S.6) demek sûretiyle, eseri hakkındaki düşüncelerini belirtmiştir.

Kitabın incelenmesinde ve anlaşılmasında yardımcı olabilecek birçok genel bilgilerin, deyim ve tanımların **Giriş**'te özlü olarak açıklandığını görmekteyiz. **Dil**, **Dünyâ Dilleri**, **Türk (Hun) Dilleri Âilesi**, **Batı Türkçesi** ve **Dil Bilgileri** gibi başlıca konular bu kısımda ele alınmıştır. **Giriş**'ten bâzı bilgileri vermenin yararlı olacağı düşüncesindeyiz:

Yazar, dünyâ dillerini kelime yapıları yönünden incelerken, şöyle bir sınıflama yapıyor: "1. **Ayrımlı Diller**: Kelimeleri tek hecelidir ve söz içinde değişikliğe uğramazlar. **Çince**, **Tibetçe**, **Siyamca** gibi. 2. **Bitişimli Diller**: Değişmez kelime **kökleri** vardır, onlara **ekler** getirilerek anlam ve ilişki değişiklikleri yapılır. **Türkçe**, **Moğolca**, **Macarca** gibi. 3. **Bükümlü Diller**: Ekler kullanıldığı gibi çekim ve üretimde kelime kökleri de farklı şekillere girer. **Arapça**, **Farsça**, **Almanca** gibi."

Batı Türkçesi başlığı altında, yazar, eski yazı dilimizi dil târihi bakımından üç devrede inceliyor: "1. **Eski Osmanlıca**, **Selçuklular**'ın son zamanlarından kalan eserlerle birlikte henüz oldukça sâde, Türk-

çe kelime dağarcığı zengin bir dil (1250-1450). 2. **Orta Osmanlıca**, sınırsız olarak Arapça ve Farsça kelimeler, deyimler ve gramer şekilleri ile yüklü, konuşulmaz ve halkça anlaşılmaz bir dil (1450-1840). 3. **Yeni Osmanlıca**, Batı medeniyetinin getirdiği ihtiyaçları Osmanlıca'nın zengin vâsıtalarıyla karşılamaya çalışan ve bir hayli başarılı olan bir dil, fakat yine sınıf dili kalıbı içinde ve bu yüzyılın gerektirdiği millet dili (langue nationale) olmak imkânından mahrûm (1840-1910).

Plân olarak kitap; bölümler, kısımlar ve dilimlerden meydana gelmiş, dilimlerin bir araya gelmesi kısımları, kısımların toplanması bölümleri teşkil etmiştir. Bu açıklayıcı bilgiler ışığında, kitabın plânını şöylece verebiliriz:

Birinci bölüm olan **SES BİLGİSİ**, dört kısımdan meydana gelmekte ve her bir kısımda üçer dilim bulunmaktadır: A) **Türkçe'nin Sesleri** (Dilimleri: **Yazılı Türkçe, Seslerin Oluşması, Dilin Sesleri**), B) **Seslerin Birleşmesi** (Dilimleri: **Hece, Oturuşma, Bitişme ve Kaynaşma**), C) **Seslerin Benzeşmesi** (Dilimleri: **Seslilerin Benzeşmesi, Seslilerle Sesdeşlerin Benzeşmesi, Sesdeşlerin Benzeşmesi**), D) **Sözün Ezgisi** (Dilimleri: **Vurgu, Tonlanma, Noktalama**).

YAPI BİLGİSİ eserin ikinci bölümü olup, iki kısmı içine almaktadır: A) **Kelime Yapımı** İki dilimden ibarettir: 1. **Üretim: (İsimden Üreme İsimler, İsimden Üreme Fiiller, Fiilden Üreme isimler, Fiilden Üreme Fiiller)**. 2. **Birleşim: (Birleşik İsim Tabanları, Birleşik Fiil Tabanları)**. B) **Kelime Çekimi**: Sekiz dilimdir: 1. **Ad**, 2. **Sıfat**, 3. **Zamir**, 4. **Zarf**, 5. **Takı**, 6. **Bağlam**, 7. **Ünlem**, 8. **Fiil**.

Kitabın **SÖZDİZİMİ** başlıklı son bölümü iki kısmı içine almaktadır: A) **Belirtme Öbekleri**, B) **Yargı Öbekleri: (Basit Cümle, Birleşik Cümle** olarak iki dilime ayrılmıştır).

Kitabın sonunda **Adlamalar** başlığı altında, kullanmak ihtiyacını duyduğumuz binden fazla terim, Fransızca karşılıklarıyla bir araya getirilmiştir. Bu terimlerden bir haylisi de Batı, Hind-Avrupa dillerinde bulunmayan, Türkçe'ye has, veya Türkçe'de farklı olan gramer kavramlarını anlatmaktadır.

Pratik bir bilgi kolu olan **gramer** bize bir dilin doğru yazılıp okunması ve doğru konuşulması usullerini gösterir. Dili **iyi kullanma** san'atını öğretir. Düşünce ve duyguları daha düzgün ve tam olarak anlamamıza ve anlatmamıza yardım eder. Gramer bilgisi sayesinde daha doğru, daha mükemmel düşünmeğe de alışırız. İşte böylesine ihtiyacımız olan bir sâhada bizlere kazandırdıkları rehber eserinden dolayı Sayın Tahsin Banguoğlu'na teşekkür ediyor, hürmetlerimizle birlikte minnet duygularımızı arz ediyoruz.

Josef Strzygowski — Heinrich Glück ve Fuad Köprülü, **Es-ki Türk San'atı ve Avrupa'ya Etkisi**, Türkçe'ye çeviren: A. Cemal Köprülü, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları — 152, Türk Tarih Kurumu Basımevi, XV + 205 sahife, 25 T.L.

İçindekiler'den sonra Sayın Cemal Köprülü'nün **Cumhûriyeti-mizin Ellinci Yılı Vesilesiyle: En Eski Türk Plâstik San'atları Hak-kında** başlıklı yazısıyla kitabın tanıtımı yapılmakta ve özlü kısımla-rının bir hulâsası verilmektedir. Profesör Josef Strzygowski'nin, 1926-1933 yılları arasında **Türkiyat** ve **Ülkü** mecmûalarına göndermiş olduğu yazılar, **Türkler ve Orta Asya San'atı Mes'elesi** adı altında, eserin bi-rinci kısmını teşkil etmekte; İkinci kısımda ise Profesör'ün yetiş-tirdiği büyük şöhetlerden Heinrich Glück'ün **XVI-XVIII. Yüzyıl-larda Saray San'atı ve San'atçılarıyla Osmanlılar'ın Avrupa San'at-ları Bakımından Önemi**, **Türk San'atı**, **Osmanlılar'da Mimârî**, **Türk San'atının Dünyadaki Yeri** başlıklı yazıları ve rahmetli Fuad Köp-rülü'nün **Türk San'atı** ismi altında bir yazısı bulunmaktadır. Kitap, onüç sayfalık bir **Dizin**'den sonra, **Türk-İslâm San'atı'nı** dile getiren altmışsekiz resim ile son bulmaktadır.

Birinci kısım beş bölümdür. İlk bölümde, kitâbelerle tevsik ve tak-viye edilmiş **Türk âbideleri** (**Osmanlılar**, **Selçuklular**, **Batı-Asya Sel-çukluları**, **Tulunlular** (868-905), **Bugünkü Moğolistan'da Doğu Türk Kitâbeleri**) ile **Kitâbelerle Belgelenmemiş Âbideler** (**Hunlar ve Avar-lar**, **Büyük Boşluklar**, **Çadır Kumaşları ve Halılar**, **Mâdenî Eşya**) 'e yer verilmiştir.

Yazar eserinin, **Türk San'atının Mâhiyeti**'ni izâh eden **Ham Mal-zeme Eser** başlıklı ikinci bölümünde, çadırın, umûmiyetle yapı şe-killeri ile mi'mârının gelişmesine olan te'sirinin Türk san'atının ince-lenmesinde hareket noktasını teşkil etmesi gerektiğini belirttiikten sonra, teknik bilgiler üzerinde yürümekte devâm ediyor. Burada **Amaç ve Konu**, **Binâda gaaye**, **Donatımda amaç**, **Saçak tezyînâtı**, **Halı**, **Sü-vârî Teğhîzâtı**, **Silâh**, **Elbise**, binâ kapılarına konan **Resim ve Arma Semboller**i'ne dâir kısa bilgiler vardır.

Üçüncü Bölüm şekillere âittir: **Saçak Şekilleri**, **Lambröken**, **Üçgen Saçak**, **Türk San'atının Esas Şekilleri**: **Hayvan ve İnsan Şekilleri** yer alıyor.

Binâ, **Tezyînât**, **Helezoni Çizgiler**, **Yassı Sivri Kemer**, **Rokoko Helezonu**, **Renk** gibi tâlî kısımların tarzlarından dördüncü bölümde bahsedilmektedir.

Son bölümdeki **Gelişme** kısmında ise **Türkler ve En Eski Türk San'-atı** ele alınarak **İklim**, **Toprak**, **İrk**, **İrâdî Kuvvetler**'den sonra **Hareket** başlığı altında göç yolları, ulaşma vâsıtaları, kervan yolları anlatı-lıyor. Daha sonra **Yabancı Tarzının Türk San'atına Te'siri**, **Türk San'-atının Yayılması**, **Türkler'in İslâm San'atındaki Hisseleri**, **Avrupa Hı-**

ristiyan San'atı'nda Türkler'in En Eski İzleri, Türk San'atı ve Yeni Avrupa, Doğu Asya'da Türk San'atı gibi bilhassa, çok mühim konular üzerinde durulduktan sonra, **Hulâsa** kısmına geçiliyor. Yazar, bu son kısımda Türk san'atının İslâm san'atına olan büyük te'sirini belirterek, Araplar'ın İslâm san'atında yapmak istediklerini, bilhassa plâstik san'atlarda İranlılar'la müştereken yaptıklarını ve san'atlarında aynı birliği muhâfaza ettiklerini söyleyerek, Akdeniz ve dolayısıyla Avrupa san'atının Türk-İslâm san'atı üzerinde kat'î bir te'sir yapmadığını ehemmiyetle kaydetmektedir.

Strzygowski, Türk san'atının kaynaklarına temâs eden çalışmalarında Türkler'in umumî san'at târihindeki yerlerinin çok büyük olduğunu gördüğünü, buna rağmen hümanistlerin eski Yunan san'atına, sarsılmaz bir inanç gibi, sıkı-sıkıya sarılarak taraf tutmaları yüzünden bu gerçeğin inkâr edildiğini, orjinal mâhiyetinde san'at eserlerinin mutlaka eski Yunan menşe'li olduğu iddiâsını yürüttüklerini, Türkler'e âdiyetini kabûle mecbûr kaldıkları san'at mahsûllerinin ise orijinal olmaktan uzak, taklit mâhiyetinde eserler olduğunu beyândan çekinmediklerini de ortaya koymaktadır. Strzygowski, klâsik san'at âşığı hümanistlerin tenkîdi görüşten uzak olan düşünceleri hilâfına, Doğu san'atının Yunanlılar'a, aldıklarından çok fazlasını verdiğini, Helen san'atının Asya kavimlerinden bir hayli şey aldığını anlatıyor; her güzel ve orijinal eseri mutlaka Antik Yunan san'atına mâl etmek isteyen bu zihniyetin çelinmesi zamânının artık gelmiş bulunduğunu ve bilhâssa Türk san'atının köklerinin araştırılması gerektiğini ehemmiyetle tavsiye ediyor.

Türk San'atı başlıklı yazısında rahmetli F. Köprülü, "San'at târihine merak eden okuyuculara ve aynı zamanda o şûbe ile uğraşan mütehasşislara belki yardımı olur ümidi ile, Türkler'de san'atın eskiliğine dâir Strzygowski ve Heinrich Glück tarafından yürütülen mü tâleayı te'yîde hâdim bâzı târihî ma'lûmâtı o makaaleye tezyîl ediyorum." dedikten sonra, şöyle devâm etmektedir: "Moskof boyunduruğundan kurtulmuş olan milyonlarca Türk'ün ilim ve medeniyet vâdisinde rehberliği vazifesi, bugün ister istemez bize terettüp etmişken, biz hâlâ eski lâkaytlıkta devâm edersek, târihin lânetinden kurtulamayız; "Mâziden mahrûm milletler, istikbâle kuvvetle yürüyebilmek ve medeniyet âleminde kendilerine bir mevki te'mîn etmek için hiç yoktan bir mâzî ihtirâna (yaratılması) çalışırken, bizim gibi çok zengin ve şanlı bir mâziye mâlik bir milletin mâzisine karşı nihâyetsiz bir isrâr ile göz yumması ne büyük bir nankörlüktür." (S. 185, 189).

Atatürk'ün üzerinde ısrârla durduğu husûsun, yâni Yunan san'atının Türk san'at mahsûllerinden gıdalandığı husûsunun, Ellinci Cumhuriyet yılında gençlerimizin yararlanacağı mühim bir gerçek olarak ortaya konulması, kutlama sırasında Türkler'in büyük san'at âbideleri yarattığının ve Türk milletinin plâstik san'at vâdisinde orijinal

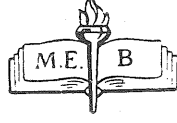
eserler meydana getirdiğinin bizzat Strzygowski gibi, dünyâca şöhet yapmış büyük bir âlim tarafından doğrulanması, türklüğümüz hesabına kültürümüzün yüksekliğini gösteren en büyük bir propaganda-ğandır.

Strzygowski, Türkler'in eski ve millî bir san'ata mâlik medenî bir millet olduğunu, san'at târihimiz hakkındaki âlimâne tetkikle-riyle meydana koymuş olduğu için, kendisine, Türk milletine mensup bir fert sıfatıyla hepimiz ayrı ayrı teşekkür borçluyuz.

Sayın Cemal Köprülü, bütün ilim âlemince tanınmış bir müessese olan Viyana Üniversitesi San'at Târihi Enstitüsü'nün, Şark San'atları hakkında meydana koyduğu nokta-ı nazarlarının yeniliğinden, bizlere faydalanma imkânını verdikleri için kendilerine şük-rân borçluyuz. Neslimize kazandırdıkları bu terceme eserden dolayı kendisini tebrik eder, minnet duygularımızı sunarız.

Ankara — 29.V.1975

Münir ATALAR

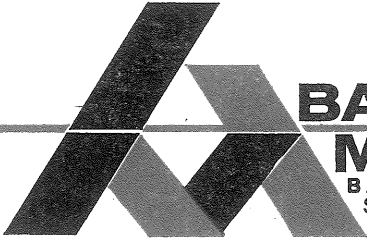
Nihad Sâmi Banarlı

Resimli
**TÜRK
EDEBİYATI
TÂRİHİ**

Nihad Sâmi Banarlı'nın 23 yıldanberi aranan ve beklenen eserinin 8. fasikülü neşredilmiş ve böylece birinci cild tamamlanmıştır. İkinci cildin ilk fasikülü olan 9. fasikülün de baskısı bitmek üzeredir.

Her fasikül, en iyi kâğıda, resimli basılmakta ve kuşe üzerine renkli resim ilâveleri, yazılışı 40 yıl süren bu esere uygun bir güzellik vermektedir. Güzel bir cilt içinde satışa arzedilmiş olan eserin fasikülleri 12,5 lira olup, cilt için, sâdece 40 lira fark ödenecektir. Milli Eğitim Bakanlığı yayın evlerinden ve kitapçılardan arayınız.

Toplu talepler için mürâaat: **İstanbul, Devlet Kitaplığı**

**BAHA
MATBAASI**

BAHATTİN BÂTIR

Sultanahmet Ticarethane Sok. No. 35 - İstanbul

Tel: 27 32 44 • Tic. Sicil : 60296

MIXER DİZGİ MAKİNASI

TİPO ve OFSET

Baskı Makinaları ile

TEK ve ÇOK RENKLİ

HER TÜRLÜ LÜGAT ve DÜZ KİTAPLAR — MECMÛA

KATALOG — TAKVİM — POSTER — PANKART

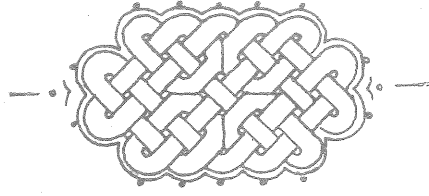
VE

BİL'ÜMUM EVRAKI MATBUA İÇİN

BAHA MATBAASI

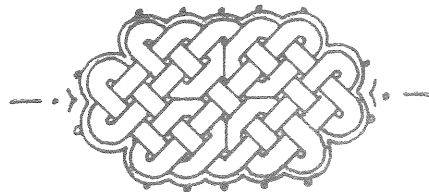
Emrinizdedir

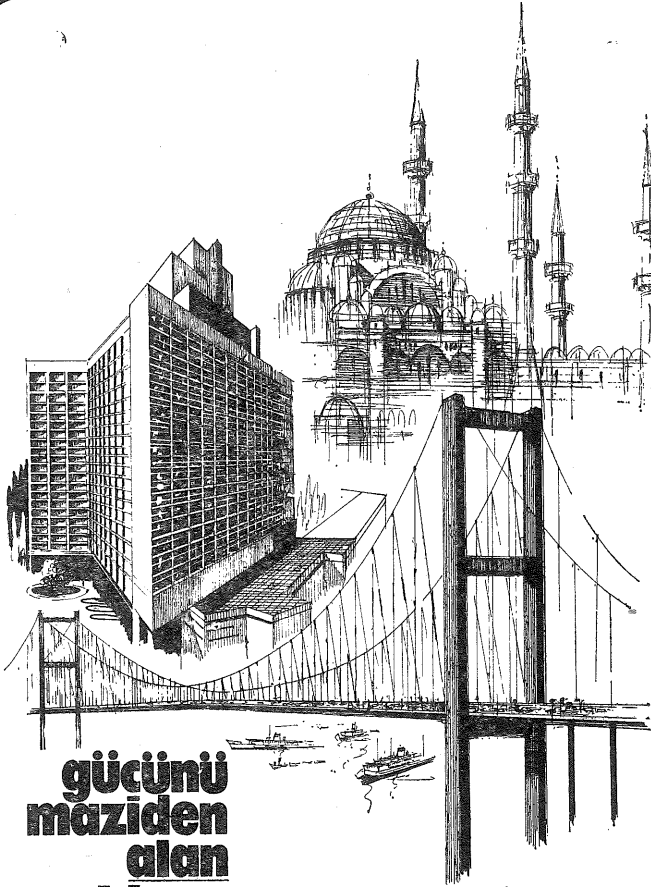
 : 27 32 44

ÜLKER BİSKÜVİLERİ FABRİKASI

*Milli kültürümüze hizmet
eden müesseselere yardım
etmekle iftihar duyar.*

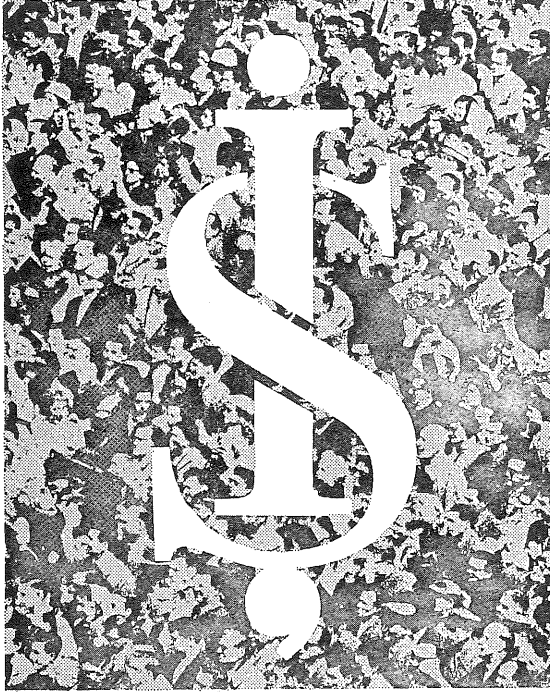
**gücünü
maziden
alan**

istikbale güvenle bakan

**TÜRKİYE
VAKIFLAR
BANKASI**

**milyonların
sevgilisi...**

TÜRKİYE İŞ BANKASI

paranızın... istikbalinizin emniyetidir